

Nr 179.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående centralisering av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel m. m.; given Stockholms slott den 12 mars 1943.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

G U S T A F.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 12 mars 1943.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för social- och finansdepartementen anför chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, följande.

De grenar av underhållstjänsten vid försvarsväsendet, vilka avse reparation och underhåll av uniformer och övriga beklädnadspersedlar samt skodon ävensom utförande av tvätt, ha av ålder kännetecknats av en långt gående decentralisering. Huvuddelen av underhållsarbetet utföres sålunda alltjämt vid de olika truppförbandens verkstäder. I fråga om tvätt har dock en centralisering genomförts såtillvida, att vissa av arméns tvättinrättningar utföra tvätt för flera av arméns förband ävensom för delar av marinen och

flygvapnet. En särställning intaga även marinens intendenturanstalter i Karlskrona, vilka ombesörja underhållstjänst för stora delar av marinen.

Den decentralisering av underhållstjänsten, som sålunda tillämpats, har medfört, att verkstadsdriften med få undantag erhållit karaktären av hantverk. Till belysning av driftens omfattning må nämnas, att under budgetåret 1940/41 antalet skradderi- och skomakeriverkstäder samt tvättanstalter vid försvarsväsendet utgjorde 150 med en sammanlagd personalstyrka av 141 förmän och 1,370 arbetare.

Frågan om en rationalisering av underhållstjänsten har emellertid på sistone tilldragit sig ökad uppmärksamhet. Vissa åtgärder, syftande till en rationalisering och effektivisering av underhållstjänsten, ha även vidtagits. Ett steg i sådan riktning togs under år 1941. Arméförvaltningens intendenturdepartement uppdrog nämligen då åt Aktiebolaget Industribyråns organisationsavdelning att verkställa viss utredning och anordna arbetsstudier vid truppförbandens intendenturverkstäder. Denna utredning visade redan på ett tidigt stadium, att väsentliga besparingar skulle kunna vinnas bland annat genom ökad mekanisering och förenkling av arbetsmetoderna. Några tekniska förbättringar voro dock ej möjliga att ernå vid de nuvarande truppförbandsverkstäderna med deras i hantverksmässiga arbetsformer bedrivna verksamhet. Utredningsarbetet inriktades därför delvis på en undersökning av de besparingsmöjligheter, som en koncentration av underhållstjänsten till större centralverkstäder kunde förväntas medföra. Såsom ett led i denna undersökning igångsattes vissa försök vid en provisorisk verkstad för skradderireparationer vid Svea ingenjörkår. Försöksverksamheten har därefter bedrivits dels vid en för ändamålet upprättad skradderireparationsverkstad i Stockholm, som administrativt anslutits till arméns beklädnadsverkstad, och dels i fråga om skoreparationer vid Malmö skofabriks aktiebolags verkstäder i Malmö. Driften vid dessa försöksverkstäder pågår alltjämt. De besparingar — såväl i direkt produktiv arbetstid som i penningar — vilka genom metodförbättringar uppnåtts vid försöksdriften, äro genomsnittligt sett betydande.

Sedermera har frågan om en rationalisering av underhållstjänsten upptagits av *statens krisrevision*. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 februari 1942 föreslog nämligen krisrevisionen igångsättandet av en särskild utredning rörande ordnandet av reparationstjänsten. Krisrevisionen skisserade härvid olika tänkbara lösningar av frågan.

Antingen kunde reparationstjänsten kvarbli i intendenturdepartementets regi, varvid de nuvarande verkstäderna vid de olika truppförbanden borde slopas och verksamheten koncentreras till ett fåtal centrala verkstäder, eller också kunde reparationerna uppdragas åt den privata beklädnadsindustrien. Som ett tredje alternativ kunde tänkas, att en del av reparationerna utfördes i försvarsväsendets regi, under det att återstoden ombesörjdes av den privata industrien. De militära verkstäderna skulle då avpassas för ett mindre reparationsbehov men toppbelastningen till följd av större fälttjänstövningar, beredskapsinkallelser och mobilisering upptagas av industrien. Revisionen ansåge det för sin del önskvärt, att hela underhållstjänsten för in-

tendenturmateriel centraliserades, vilket bland annat skulle medföra den fördelen, att löneavtals- och därmed sammanhängande förhållanden skulle kunna ordnas på ett sakkunnigt och enhetligt sätt.

Vid föredragning av ärendet den 17 april 1942 anförde jag till statsrådsprotokollet bland annat följande.

För egen del vill jag erinra, att ett antal nya kasernetablissemang bliva erforderliga vid ett genomförande av det förslag till utbyggnad av försvarsväsendet, varom förslag framlagts i den till årets riksdag avlätna propositionen nr 210. En centralisering av reparationstjänsten eller ett överförande av dessa uppgifter på den privata beklädnadsindustrin påverkar utformningen av det byggnadsprogram, som vid bifall till nämnda förslag under de närmaste åren måste genomföras inom försvarsväsendet. I vad mån fördelar äro att vinna genom en dylik omläggning inom intendenturdepartementets verksamhetsområde kan icke utan ytterligare utredning konstateras. Frågan bör fördenskull underkastas en allsidig och förutsättningslös utredning, vilken — för att icke planerade byggnadsföretag skola fördröjas — bör bedrivas med största skyndsamhet. Krisrevisionens framställning tar i första hand sikte på förhållandena inom armén. Givet är, att hithörande problem för denna försvarsgrens del äro av en helt annan och större omfattning än motsvarande fråga vid de övriga försvarsgrenarna. De fördelar, som krisrevisionen finner möjliga att ernå, torde emellertid kunna helt utvinnas, endast om de åtgärder, som prövas böra vidtagas, komma att gälla samtliga försvarsgrenar. Jag utgår därför från att utredningen kommer att avse försvarsväsendet i dess helhet. Utredningens framställning tar i hänsyn härtill synes böra utföras av särskilda inom försvarsdepartementet tillkallade sakkunniga, bör ingående pröva, om en omläggning av den nuvarande reparationstjänsten är tillräddig ur ekonomiska och andra synpunkter. Befinnes så vara fallet, bör utredningen uppgöra fullständiga förslag till omlägningens genomförande, vilka böra belysas av uttömmande kostnadsberäkningar. I övrigt torde vid utredningen de av krisrevisionen och intendenturdepartementet anförda synpunkterna kunna tjäna till ledning.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande samma dag anmodade jag den 5 maj 1942 ordföranden i svenska beklädnadsarbetarförbundet I. Larsson, översten i intendenturbefattning i flygvapnets reserv T. Lychnell och direktören vid Norrahammars bruk T. Öberg att såsom sakkunniga utföra ifrågavarande utredningsuppdrag, varvid åt Lychnell uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Till fullgörande av ifrågavarande uppdrag avgåvo de sakkunniga, vilka antagit benämningen *1942 års militära reparationstjänstutredning*, den 16 oktober 1942 principbetänkande angående centralisering av reparations-tjänsten i fråga om intendenturmateriel. I betänkandet förordades, att underhållstjänsten i fråga om tvätt och reparationer av beklädnadsmateriel skulle centraliseras till sju — eventuellt åtta — anstalter för försvarsväsendet i dess helhet.

Över ifrågavarande betänkande ha utlåtanden avgivits av överbefälhavaren, cheferna för armén och marinen, armé- och marinförvaltningarna, chefen för flygvapnet och flygförvaltningen gemensamt, statens krisrevision, försvarsväsendets verkstadsnämnd, allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd gemensamt, statskontoret, riksräkenskapsverket och statens ar-

betsmarknadskommission. Därjämte ha försvarsverkens civila personals förbund, försvarets civila tjänstemannaförbund och Sveriges arbetsledareförbund beretts tillfälle att avgiva yttranden över betänkandet.

I principbetänkandet framlades icke något detaljerat förslag beträffande de med den ifrågasatta centraliseringen av reparationsväsendet sammanhängande nybyggnadsfrågorna m. m. Utredningsmännen förklarade sig emellertid ha för avsikt att i enlighet med givna direktiv inkomma med de närmare förslag med tillhörande kostnadsberäkningar beträffande erforderliga nyanläggningar m. m., vilka bleve en följd av berörda principiella ställningstagande.

Dylika förslag ha sedermera successivt avgivits av utredningsmännen. Sälunda har utredningen med skrivelse den 23 januari 1943 överlämnat förslag, jämte ritningar och kostnadsberäkningar, angående uppförande av central tvätt- och reparationsanstalt för VII. militärområdet. Vidare har utredningen med skrivelse den 27 februari 1943 överlämnat förslag, jämte ritningar och kostnadsberäkningar, angående uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden.

Över det förra förslaget ha utlåtanden avgivits av arméförvaltningens intendentur- och civila departement, marinförvaltningen, statskontoret, allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd gemensamt samt Gotlands läns landstings förvaltningsutskott.

Över det senare förslaget ha utlåtanden avgivits av arméförvaltningens intendentur- och civila departement, marinförvaltningen, flygförvaltningen, statskontoret, allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd gemensamt samt försvarsväsendets verkstadsnämnd.

Förslag om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter för försvarsväsendet i övrigt torde komma att framläggas av utredningen inom en nära framtid.

Jag anhåller nu att få underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan om en centralisering av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel. I det följande upptager jag till en början till behandling utredningsmännens principförslag i ämnet. Därefter övergår jag till frågan om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland.

Till frågan om uppförande av centrala dylika anstalter för försvarsväsendet i övrigt torde ställning icke kunna tagas inom sådan tid, att förslag i ämnet kan föreläggas innevarande års riksdag. Emellertid föreligga redan nu vissa preliminära beräkningar rörande kostnaderna för fullföljande av denna del av nybyggnadsprogrammet. Jag återkommer i det följande till dessa beräkningar.

I. Principförslag beträffande centralisering av underhållstjänsten.

A. 1942 års militära reparationstjänstutredning.

Industriella och driftsekonomiska synpunkter.

1942 års militära reparationstjänstutredning, som i första hand utrett frågan, huruvida en omläggning av underhållstjänsten är önskvärd ur ekonomiska och andra synpunkter, har i sitt förenämnda principbetänkande påvisat, att en övergång från den nuvarande hantverksmässiga verkstadsdriften till industriell drift i större skala är ägnad att medföra påtagliga fördelar i olika hänseenden. Dessa fördelar har utredningen sammanfattat på följande sätt.

Den tekniska personalen kan specialiseras på verksamhetens olika funktioner, såsom driftsekonomi, tillverkningsteknik och arbetsstudier, varigenom ökad sakkunskap tillföres driftsledningen. Arbetet kan planeras på ett mera effektivt sätt genom en långt driven tempouppdelning. De förkortade arbetsmomenten sänka kravet på mångsidig yrkesskicklighet, vilket minskar lärlingstiden vid nyanställning samt möjliggör enhetligare och bättre arbetsresultat. Drift i industriell skala gör slutligen anskaffandet av större arbetsbesparande maskiner möjligt, varigenom tillverkningskostnaderna nedbringas.

Utredningen framhåller, att underhållstjänsten främst är en ekonomisk faktor, som måste bedömas mot bakgrunden av anskaffnings- och driftsvärdet på den materiel, som skall underhållas. Sambandet mellan nyanskaffning och reparation visar enligt utredningens mening, att erfarenhet och sakkunskap måste vara vägledande vid bedömandet av frågan, om en reparation bör utföras eller icke. Det torde vara uppenbart, framhåller utredningen, att större möjligheter till sakkunnigt och enhetligt bedömande av reparationsverksamheten föreligga vid en koncentrerad drift än om verksamheten bedrivs vid en mångfald mindre verkstäder. Utredningen är av den bestämda uppfattningen, att en väsentlig förutsättning för en ekonomisk underhållstjänst är, att reparationstjänst och nytillverkning respektive anskaffning ställas under enhetlig central ledning.

Enär kontrollen av slitningsgraden och reparationsmöjligheterna i regel äger rum efter det persedlarna undergått tvätt, framstår det enligt utredningens mening såsom naturligt, att tvättinrättningar och reparationsverkstäder inrymmas i gemensamma anläggningar. Härigenom nedbringas även administrations- och transportkostnaderna.

Preliminära ekonomiska kalkyler över nuvarande och centraliserad underhållstjänst.

I syfte att närmare belysa de besparingsmöjligheter, som erbjuda sig vid en rationalisering av underhållstjänsten, har utredningen verkställt vissa approximativa självkostnadsberäkningar med avseende å dels den nuvarande verkstadsdriften, dels ock en till förslagsvis sju centrala anläggningar koncentrerad verkstadsdrift. Att i utredningens kalkyler räknats med

sju centralanläggningar sammanhänger med att därvid anläggningarna skulle få lämplig storleksordning för drift i industriell skala.

Beträffande *skrädderi- och skomakerireparationerna* ha självkostnadsberäkningarna givit till resultat, att de totala årskostnaderna för reparationsbehovet för samtliga försvarsgrenar under ett normalår enligt 1942 års försvarsordning kunna uppskattas till 6.47 miljoner kronor vid nuvarande verkstadsdrift och till 3.6 miljoner kronor vid en till sju verkstäder koncentrerad drift, allt enligt 1939 års pris- och lönenivå. En centralisering av reparationsväsendet på nu angivet sätt skulle således medföra en årlig besparing av i runt tal 2.87 miljoner kronor. Härav belöpa 330,000 kronor på kostnader för förbrukad material, 1.65 miljoner kronor på kostnader för direkt produktiva löner samt 890,000 kronor på omkostnadskontot. Den jämförelsevis största besparingen hänför sig således till lönekontot. Beräkningarna härtinnan grunda sig på resultaten från intendenturdepartementets försöksverkstäder. Dessa resultat utvisa, att man vid en centraliserad och rationaliserad verkstadsdrift kan räkna med en besparing i arbetstid av minst 50 procent. Utredningen framhåller i detta sammanhang, att besparingen i penningar blir proportionsvis större än tidsbesparingen, beroende på att ackordssättningen vid förbandsverkstäderna icke varit grundad på fullt tillförlitliga tidsstudier. I fråga om kostnaderna för förbrukad material ha hittills vunna erfarenheter från försöksdriften givit vid handen, att en centralisering av verkstadsdriften kan förväntas medföra en besparing motsvarande 20 procent av materialförbrukningen genom metodförbättringar, standardisering av reparationerna och skärpt kontroll. Vad slutligen angår omkostnadskontot, skulle en koncentrerad av driften vara ägnad att nedbringa utgifterna för bland annat reparation och underhåll av maskiner, värme, förmanslöner ävensom vissa personalomkostnader.

Även med avseende å *persedeltvätten* kunna betydande besparingar vinnas genom drift i större skala. Den ekonomiska betydelsen härav belyses bäst av det förhållandet, att ett förbilligande av tvättproceduren vid försvarsväsendet med ett öre per kilogram tvättgods motsvarar en årlig besparing av sammanlagt omkring 100,000 kronor.

Utredningen har verkställt vissa kostnadsjämförelser avseende *vattentvättanläggningar* för tvätt av övervägande likformig beskaffenhet. Försvarsväsendets behov av vattentvätt har uppskattats till 8.4 miljoner kilogram per normalår enligt 1942 års försvarsordning, motsvarande 0.3 kilogram per tjänstgöringsdag. För närvarande finnas i försvarsgrensförvaltningarnas regi 27 vattentvättanstalter. Om dessa skulle kunna effektuera tvättbehovet i dess helhet, skulle varje anläggning behöva ha en kapacitet av omkring 300,000 kilogram per år. Kostnaden per kilogram tvättgods skulle då bli i genomsnitt 30.5 öre. Om tvätttjänsten i stället koncentrerades till sju centrala anstalter, skulle dessa i genomsnitt få en kapacitet av cirka 1.2 miljoner kilogram per år och kostnaden per kilogram tvättgods kunna nedbringas till 20.7 öre. En besparing av 9.8 öre per kilogram tvättgods, motsvarande omkring 825,000 kronor per år enligt 1939 års prisläge, skulle därmed uppnås.

Med avseende å *det kemiska tvättförfarandet* har utredningen räknat med att en koncentration därav skulle medföra en besparing av proportionsvis samma storleksordning som en centralisering av driften vid vattentvättanstalterna. Med utgångspunkt härifrån och från att kostnaderna för kemisk tvätt äro omkring dubbelt så stora som för vattentvätt per kilogram tvättgods, skulle den årliga besparingen vid en centralisering till sju anläggningar uppgå till omkring 240,000 kronor.

Den sammanlagda årliga besparing, som i jämförelse med driften vid lokala verkstäder och tvättinrättningar skulle uppkomma vid en centralisering av underhållstjänsten till sju anläggningar, utgör således enligt utredningens beräkningar ($2.87 + 0.825 + 0.24 =$) 3.935 miljoner kronor enligt 1939 års prisnivå, motsvarande en besparing av i runt tal 5 miljoner kronor enligt nuvarande pris- och löneläge.

Fördelar och nackdelar av centraliserad underhållstjänst ur militär synpunkt.

Reparationstjänstutredningen har vägt fördelar och olägenheter med avseende å centraliserad underhållstjänst mot varandra. Utredningen har funnit, att olägenheterna huvudsakligen hänföra sig till den ökade transportapparatens och till att truppförbanden med hänsyn till transportavstånden och kravet på en jämn belastning vid de centrala anstalterna måste avvara reparationsgodset under något längre tid än för närvarande. På grund härav måste den i bruk varande persedelstocken ökas. Dessa olägenheter, vilka syntes kunna minskas genom lämpliga organisatoriska åtgärder, uppvägas emellertid av fördelar i olika hänseenden. Genom centralisering befrias truppförbandscheferna från de med verkstadsdriften förenade upphandlings- och personalärendena samt avtalsfrågor m. m. Intendenten och förrådsförvaltaren med dem underlydande personal frigöres från åtskilliga göromål till båtnad för den militära tjänsten. Vid en omläggning av verkstadsdriften kan större delen av de nuvarande verkstadslokalerna tagas i anspråk för andra utrymmesbehov. I byggnadsprogrammet enligt 1942 års försvarsbeslut för nytillkomna förband beräknade verkstadslokaler kunna vidare helt undvaras eller väsentligt reduceras. Ehuru vid truppförbanden även efter genomförd centralisering behov kommer att föreligga av utförande av smärre brådskande reparationer, påsyning av gradbeteckningar m. m., kommer militär handräkningspersonal ej att behöva disponeras i samma utsträckning som hittills.

Vad slutligen reparationsstandarden beträffar, anser utredningen det vara ådagalagt, att det vid centraliserad underhållstjänst icke vållar tekniska svårigheter att uppnå varje grad av önskad standard.

Synpunkter på graden av centraliserad underhållstjänst.

Utredningen har kommit till det resultatet, att den intendenturmateriel, som i främsta rummet lämpar sig för en centraliserad reparationstjänst, utgöres av sådan materiel, som framställles ur råvarugrupperna textil, skinn och läder, d. v. s. uniformspersedlar, pälsar, linne- och bomullsartiklar samt skodon. Utredningen anför, att denna materiel — ur underhållssynpunkt likartad vid försvarsväsendet i dess helhet — är utsatt för en i stort sett jämn förslitning, relativt oberoende av såväl lokala som klimatiska förhållanden, vartill kommer att densamma är lätttransportabel. Ur råvarugrupperna metall och trä framställd intendenturmateriel är däremot enligt ut-

redningens mening icke i lika hög grad lämpad för centraliserad reparationstjänst. Detta bör dock icke hindra, framhåller utredningen, att rationaliseringsåtgärder i fråga om den lokala reparationstjänsten på förevarande område äro möjliga och böra genomföras.

Utredningen har sökt utröna, i vad mån garnisonssjukhusens tvätt lämpligen bör ombesörjas vid centrala anstalter. Enligt vad utredningen inhämtat från arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse, torde sjukhusens tvätt med undantag för operationstvätten kunna handhas vid de centrala anstalterna. Utredningen framhåller, att det ur driftsekonomisk synpunkt är till fördel, att sjukhustvätten hänvisas till dessa anstalter. I vilken utsträckning så lämpligen bör äga rum, har ansetts böra bli beroende på närmare utredning i samråd med sjukvårdsstyrelsen vid den definitiva planeringen av anstalterna.

Synpunkter på de centrala anläggningarnas placering.

Utredningen har kommit till den uppfattningen, att det av militära skäl torde vara ofrånkomligt, att särskilda anläggningar för underhållstjänsten avses för Bodens fästning, Karlskrona kustförsvarsområde och Gotlands militärområde, även om dessa anläggningar skulle bliva av mindre omfattning än vad som ur ekonomisk synpunkt vore önskvärt. I övrigt har platsvalet ansetts böra ske under beaktande av ett flertal olika faktorer, såsom fraktkostnader, vattentillgång, vattenkvalitet och avloppsförhållanden, belägenhet i förhållande till större militära förläggningscentra, tillgång på arbetskraft och bostäder samt belägenhet i dyrortshänseende. Vid platsvalet bör enligt utredningens mening hänsyn även tagas till kommunikationstekniska och luftskyddssynpunkter. Däremot anser utredningen de fördelar, som kunna vinnas genom försök att utnyttja vissa befintliga mindre anläggningar, icke vara av betydelse i jämförelse med de fördelar, som vinnas på längre sikt genom en från början rationell lösning av förläggningsproblemet. Preliminärt har utredningen funnit sig kunna utgå från att, utöver ovan angivna av särskilda hänsyn betingade anläggningar, för övriga delar av försvarsväsendet fyra à fem centrala anstalter böra upprättas, förslagsvis belägna en i mellersta Norrland, en i Stockholms omedelbara närhet, eventuellt ytterligare en i mellersta Sverige, en i västra Götaland och en i södra Götaland.

Driftsform vid centraliserad underhållstjänst.

I fråga om reparationstjänsten av beklädnadsartiklar och skodon finnes för närvarande icke någon organiserad civil industri.

Utredningen har trätt i förbindelse med representanter för konfektionsindustrien i syfte att utröna, huruvida intresse förefinnes att upptaga den militära reparationstjänsten i ifrågavarande verksamhet. Utredningen har kommit till den uppfattningen, att under normala förhållanden något större intresse härutinnan icke föreligger. I fråga om tvätten har inletts en under-

sökning, huruvida befintliga civila företag skulle helt eller delvis kunna ombesörja försvarsväsendets behov av tvätt. Ett överflyttande av tvättverksamheten till civila anstalter skulle emellertid nödvändiggöra tillskapandet av en särskild kontrollorganisation för övervakande av att icke felaktigt tvättförfarande och olämpliga tvättmedel komma till användning. Vidare sakna de civila tvättanstalterna i regel möjlighet att reparera tvättgodset i den omfattning, som erfordras. I fråga om såväl reparation som tvätt genom den civila industriens försorg tillkommer svårigheten att få till stånd betryggande avtal på lång sikt. Härtill kommer att truppförbanden för underhållstjänsten måste hänvisas till ett flertal anstalter. På grund härav har utredningen stannat vid att förorda, att underhållstjänsten kvarbliver i statlig regi. Det förutsättes dock, att den civila industrien i fråga om såväl reparation som tvätt tages i anspråk för militärt behov vid beredskapstillfällena och mobilisering. De centrala anstalterna kunna sålunda beräknas med utgångspunkt från det normala fredsbehovet, varvid möjlighet till driftsökning genom arbete i skift förefinnes.

Utredningen har funnit, att frågan om statlig bolagsdrift eller affärsdrift icke har någon väsentlig betydelse vid bedömande av frågan om centraliserad underhållstjänst, även om statlig affärsdrift syntes vara att förorda såväl ur militär beredskapssynpunkt som ur militära synpunkter i övrigt. Emellertid bör driften vid de centrala anstalterna anpassas efter inom privatindustrien vedertagna normer, som möjliggöra industrimässiga kalkyler. Sålunda bör driften förränta och amortera i anläggningarna investerat kapital.

Central ledning av underhållstjänsten.

Frågan om den centrala ledningen av underhållstjänsten sammanhänger med spörsmålet, var ledningen av nytillverkningen förlägges. Utredningen är av den uppfattningen, att det med hänsyn till sambandet mellan nytillverkning och reparation är av största betydelse, att nytillverkning och underhållstjänst ställas under enhetlig ledning. Vissa besparingar i administrationskostnaderna skulle därvid kunna ernås. Till överingenjör i den centrala tekniska och driftsekonomiska ledningen bör enligt förslaget utses en väl kvalificerad ingenjör med god industriell erfarenhet och ådagalagd organisationsförmåga, tillsatt på förordnande för viss tid och placerad i någon av lönegraderna C 7—C 9. För varje central anstalt skulle avses en driftsledare, ingenjör, med god praktik som arbetsledare, tillsatt för viss tid och placerad i någon av lönegraderna C 1—C 3.

Vissa personalfrågor.

Vid en centralisering av underhållstjänsten i enlighet med av utredningen avgivna riktlinjer kommer en betydande del av den nuvarande förmans- och arbetarpersonalen att bli övertalig. I den mån den övertaliga personalen icke kan beredas sysselsättning inom andra verksamhetsgrenar, uppkommer härvid frågan, huruvida särskilda åtgärder från statsmakternas sida kunna anses påkallade i syfte att kompensera personalen för de olägenheter, som bli en följd av personalens entledigande.

Den personal, som avsågs i kungörelsen, var anställd genom kontrakt eller på förordnande och hade icke antagits till extra ordinarie tjänstemän. För vissa av ifrågavarande anställningshavare fanns dock en i viss mån ordnad pensionsrätt.

De särskilda ersättningar, som år 1933 beslötos åt viss på grund av omorganisation avskedad personal vid domänverket, vore ej oväsentligt förmånligare än de enligt nyssnämnda kungörelse utgående. I samband med framläggande av förslaget härom betonade emellertid vederbörande departementschef, att avskedanden, som vore fullt jämförbara med de för domänverket föreslagna, tidigare ej förekommit. Han anförde härvidlag bland annat, att det i många fall syntes vara fråga om tjänstemän, som skulle innehaft ordinarie befattning, om icke regleringen av verkets organisation uppskjutits, och åberopade vidare de svårigheter att vinna anställning vid det enskilda skogsbruket, som då förelågo.

Enär härmed likartade förhållanden ej syntes föreligga beträffande den av reparationsjänstutredningen behandlade personalen, ha de för domänverkspersonalen beslutade ersättningsgrunderna icke upptagits till övervägande från utredningens sida.

Utredningen framhåller, att vid bedömandet av frågan, huruvida vid en centralisering av underhållstjänsten särskilda åtgärder från statsmakternas sida må anses påkallade i förevarande avseende, är att märka, att — i motsats till vad förhållandet var år 1925 — numera en fullt ordnad tjänstemanna- och arbetarpensionering genomförts och att personalen redan inom ramen för densamma är tillförsäkrad vissa förmåner vid avgång ur tjänst före uppnådd pensionsålder. Sålunda är varje anställningshavare berättigad att vid avgång ur statens tjänst efter viss minimitjänstetid erhålla s. k. tjänstelivränta, varjämte tjänstemannapersonalen i vissa fall blir berättigad till s. k. förtidspension. I motsats till sistnämnda förmån, som börjar löpa omedelbart vid avgången, utfaller tjänstelivräntan först då anställningshavaren uppnått 65 års ålder. Därest det skulle anses påkallat att tillerkänna den i samband med omorganisationen ledigblivande personalen förmåner liknande dem som beslutades år 1925, bör enligt utredningens mening fördenskull hänsyn tagas till värdet av de livräntor, som enligt gällande pensionsreglementen skulle komma att utgå.

Grunddragen av bestämmelserna om tjänstelivräntor äro enligt 1942 års tjänste- och familjepensionsreglementen för arbetare följande.

Tjänstelivränta börjar för därtill berättigad att utgå, när han uppnått en levnadsålder av 65 år (uppskjuten livränta) eller när han före uppnåendet av 65 års ålder blivit varaktigt oförmögen till arbete och på grund därav erhållit folkpension enligt gällande lag om folkpensionering (förtidslivränta). Såsom förutsättning för rätt till tjänstelivränta gäller emellertid, dels att arbetaren före anställningens upphörande antingen under sammanlagt minst tre år varit underkastad arbetarpensionsreglementet eller andra statliga pensionsbestämmelser eller ock under sammanlagt sex år i statens tjänst innehaft sådan anställning, som utgjort hans huvudsakliga sysselsättning och förvärvskälla, och dels att arbetaren icke efter avgången innehaft annan anställning med tjänstepensionsrätt enligt arbetarpensionsreglementet eller andra statliga pensionsbestämmelser.

Tjänstelivränta bestämmes i förhållande till arbetarens tjänstepensionsunderlag, vilket framgår av efterföljande tabell.

Pensionsgrupp	Tjänstepensionsunderlag kronor	
	man	kvinnor
1. Arbetare i anställning, för vilken ej kräves särskild yrkesutbildning	2,076	1,500
2. Arbetare i anställning, för vilken kräves särskild yrkesutbildning	2,280	1,680

Uppskjuten livränta bestämmes i allmänhet till ett belopp motsvarande så stor del av tjänstepensionsunderlaget, som antalet intjänade (fulla eller påbörjade) fjärdedels tjänstår utgör av 120 (eller ock av det antal fjärdedels tjänstår, som kunnat intjänas vid kvarstående i tjänst till 65 års ålder, förutsatt att detta senare antal är större än 120). Om antalet vid avgången uppnådda fjärdedels tjänstår är mindre än 120, skall likväl det på angivet sätt beräknade livräntebeloppet minskas med $\frac{1}{10}$ procent för varje felande fjärdedels år. Såsom tjänstår räknas den tid före pensionsåldern, 60 år, för vilken arbetaren vidkänts tjänstepensionsavdrag (eller erlagt pensionsavgift), men även annan tjänstetid i statens tjänst kan få medräknas, i regel dock allenast till två tredjedelar.

Förtidslivränta bestämmes enligt särskilda, av Kungl. Maj:t fastställda grunder.

Till förtidsavgången manlig eller kvinnlig arbetares efterlevande familj kan utgå familjelivränta.

För förmän och tvättförestånderskor gälla enligt 1941 års allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen likartade bestämmelser om rätt till livräntor.

De tjänstelivräntor, som från 65 års ålder skulle komma att utgå till avskedad personal, tillhörande den grupp som enligt kungörelsen 1926: 10 erhöll förtidspension, överstiga till sina belopp nämnda förtidspensioner med som regel mer än 50 procent.

Verkställda undersökningar utvisa, att för avskedad personal, som vid tillämpning av bestämmelserna i kungörelsen 1926: 10 skulle erhålla engångsersättning, värdet av numera förefintlig rätt till tjänste- och familjelivränta i allmänhet — åtminstone för något äldre löntagare — får anses motväga nämnda engångsersättning. Sålunda skulle för en manlig arbetare med 5 tjänstår engångsersättningen utgöra 2,000 kronor, om månadslönen är 400 kronor, medan det efter 3 procents räntefot beräknade kapitalvärdet av livräntorna kan uppskattas till ungefär 3,300 kronor, om arbetaren vid avskedet är 55 år, och till ungefär 1,000 kronor, om avgångsåldern är 25 år.

Utredningen har emellertid funnit det kunna ifrågasättas, huruvida icke personalen borde tillerkännas en avskedsgratifikation, motsvarande förslagsvis en månads avlöning, där anställningstiden uppgår till minst 5 år. Sådan gratifikation skulle dock ej utgå till personal, som anställts först under tiden för den nuvarande militära beredskapen, och ej heller till den, som redan överskridit pensionsåldern. I fråga om personal motsvarande den grupp, som i samband med 1925 års riksdags beslut om nedskärning av

försvarsorganisationen erhöll förtidspension jämlikt kungörelsen 1926: 10, skulle kunna ifrågasättas att utgiva särskild årlig ersättning fram till 65 års ålder. Med hänsyn till värdet av de tjänstelivräntor, som från 65 års ålder skulle utgå till denna personalgrupp, ha de årliga ersättningarna därvid ansetts böra avvägas med utgångspunkt från de enligt 1926 års kungörelse beräknade förtidspensionerna, ökade med 10 procent, jämte rörligt tillägg och kristillägg, för närvarande tillhopa 31 procent.

Utredningen har ansett det vara av intresse att närmare belysa innebörden i kostnadshänseende av ett beslut om tillerkännande av särskilda förmåner i form av engångsgratifikationer eller årliga ersättningar åt den personal, som skulle bli övertalig. Då det icke på förhand kan med någon större grad av säkerhet bedömas, hur stor del och vilka kategorier av den nuvarande personalen, som skulle komma att avskedas, ha beräkningarna måst bli mycket approximativa. De ha åsyftat att finna den övre och den undre gräns, mellan vilka kostnaderna för ersättningarna kunna väntas ligga. Under antagande att samtliga nuvarande anställningshavare skulle avskedas utan att vinna ny anställning, kan kapitalvärdet av årliga ersättningar fram till 65 års ålder uppskattas till omkring 875,000 kronor och engångsersättningarna till ungefär 130,000 kronor. Med utgångspunkt från att av den nuvarande personalen kommer att behållas så stor del, som beräknas behöblig i den nya organisationen, samt att entledigande skulle ske i första hand av personal utan någon som helst rätt till avskedsersättning, ha erforderliga engångsersättningar uppskattats till omkring 50,000 kronor.

Nybyggnadskostnader m. m.

Kostnaderna för erforderliga nybyggnader och maskinanskaffningar m. m. ha i utredningens principbetänkande approximativt uppskattats till 5.9 miljoner kronor enligt 1939 års priser. Härifrån ha dock beräknats avgå dels ett belopp av 750,000 kronor, utgörande uppskattad nyanskaffningskostnad för sådan maskinell utrustning, som kan övertagas från nuvarande tvättinrättningar och reparationsverkstäder, dels ock — under förutsättning att de nuvarande lokalerna för marinens reparationsverkstäder och tvättinrättning i Karlskrona kunna disponeras för en blivande centralanstalt för Karlskrona kustförsvarsområde — ett belopp av 230,000 kronor. Nybyggnadsprogrammets genomförande skulle därmed stanna vid en kostnad av 4.92 miljoner kronor. Omräknat till nuvarande prisläge (30 procent förhöjning) motsvarar detta belopp en byggnadskostnad av tillhopa 6.4 miljoner kronor.

B. Avgivna yttranden.

Av de myndigheter, vilka yttrat sig över utredningens principbetänkande, ha *överbefälhavaren, marinchefen, marinförvaltningen, statens krisrevision, försvarsväsendets verkstadsnämnd, statskontoret och riksräkenskapsverket* tillstyrkt eller förklarat sig i princip icke ha något att erinra mot att den ifrågasatta centraliseringen av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel kommer

till stånd. *Arméchefen* har ansett, att de närmare konsekvenserna av en centralisering ur truppförbandens synpunkt böra göras till föremål för utredning. *Arméförvaltningen*, som förklarar sig dela utredningens uppfattning därom, att stora fördelar stå att vinna genom en övergång till en mera rationaliserad industriell drift av underhållstjänsten, har emellertid på en del punkter framfört kritik mot de i betänkandet framlagda beräkningarna ävensom anfört avvikande mening i fråga om vissa av de utav utredningen gjorda principuttalandena. *Chefen för flygvapnet* och *flygförvaltningen* ha förklarar sig icke kunna giva sin anslutning till förslaget, enär utredningen låtit besparingssynpunkten vara avgörande och icke tagit tillräcklig hänsyn till vad som ur militär synpunkt vore lämpligt.

Ur de avgivna yttrandena må följande mera allmänna uttalanden återgivas.

Arméförvaltningen: I likhet med utredningsmännen ansåge ämbetsverket, att stora fördelar i ekonomiskt med flera avseenden kunde ernås genom en övergång till en mera rationaliserad industriell drift av reparationer för såväl skrädderi som skomakeri. Erfarenheterna från de av intendenturdepartementet uppsatta försöksverkstäderna för dylika reparationer pekade tydligt i denna riktning. Av utredningsmännen sammanfattade allmänna fördelar med drift i industriell skala syntes vara riktiga.

Marinförvaltningen: Mot den av utredningen förordade principen att för åstadkommande av industriell drift i större skala reparations- och tvättverksamheten borde centraliseras till ett fåtal större anläggningar vore intet att invända. Erfarenheten beträffande sådan verksamhet vid marinen hade bestyrkt, att fördelar i tekniskt och ekonomiskt hänseende därigenom stode att vinna. Förhållandena inom marinen på förevarande område hade emellertid redan utvecklats i den riktning, som utredningen rekommenderat. Därav följde att de besparingar, som ansetts kunna vinnas genom en allmän koncentration av driften, endast i mindre grad kunde ernås vid marinen.

Chefen för flygvapnet och *flygförvaltningen*: Det föreliggande betänkandet bure stark prägel av att utredningsmännen i första hand inriktat sig på den ekonomiska sidan av frågan och mindre på andra måhända lika betydelsefulla sidor av densamma. De med centralisering förbundna olägenheterna hade ägnats ganska ringa uppmärksamhet. Utredningsmännen hade vid behandlingen av den nuvarande organisationen av reparationstjänsten konstaterat, att en tendens till sammanslagning garnisonsvis av vissa verkstäder gjort sig gällande under de senaste åren. Det hade varit önskvärt, att utredningsmännen med detta förhållande som utgångspunkt velat undersöka möjligheten att begränsa centraliseringen till att omfatta verkstäder å de orter, som vore lämpliga även ur militär förvaltningssynpunkt. Visserligen hade man anledning förutsätta, att en begränsad centralisering icke skulle komma att uppvisa lika förmånlig ekonomisk kalkyl som betänkandet gjorde, men det vore icke utan vidare givet, att det till synes ekonomiskt mest fördelaktiga förslaget vore det bästa. *Chefen för flygvapnet* och *flygförvaltningen* hölle före, att i första hand bestämmande för en nyorganisation skulle vara ändamålsenligheten ur militär synpunkt.

Statens krisrevision: Krisrevisionen ville framhålla, att de huvudpunkter i fråga om ordnandet av reparationstjänsten, som revisionen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 2 februari 1942 angivit, vunnit beaktande i det föreliggande förslaget. Vad anginge genomförandet av den ifrågasatta centraliseringen ville revisionen allenast understryka, att det ur ekonomiska och organisa-

toriska synpunkter vore angeläget, att en omorganisation av ifrågasatt underhållstjänst snarast komme till stånd.

Försvarsväsendets verkstadsnämnd: Nämnden funne det ur ekonomiska synpunkter vara synnerligen önskvärdt, att en centralisering av reparationstjänsten i vad anginge intendenturmateriel i största möjliga utsträckning komme till stånd. Utredningens förslag innebure enligt nämndens förmenande en lämplig lösning av detta spörsmål vad beträffar i förslaget avsedd materiel.

I vissa av yttrandena ha de av utredningsmännen berörda industriella och driftsekonomiska synpunkterna upptagits till närmare behandling. I sådant hänseende må ur yttrandena återgivas följande.

Arméförvaltningen: Det vore givet, att en centralisation av reparationsverksamheten under en enhetligt tekniskt sakkunnig ledning möjliggjorde ett mera enhetligt bedömande av reparationsåtgärderna, vilket borde vara till stor fördel för reparationstjänsten. Sambandet i nämnda hänseende mellan reparation och nytillverkning syntes däremot knappast vara av sådan betydelse, att enbart detta skulle motivera en gemensam fabriksledning för dessa båda verksamhetsområden.

Den ifrågasatta kombinationen av tvättinrättningar och reparationsverkstäder funne arméförvaltningen riktig, men ämbetsverket ville framhålla att, då en mångfald persedlar måste bli föremål för reparation eller kassation oberoende av tvätten, det syntes bli nödvändigt att kontroll och kassation av en stor del av materielen ägde rum vid truppförbanden även vid en genomförd centralisering av reparationstjänsten.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen: Den av utredningen förordade enhetligheten med avseende å ledningen av reparationstjänsten samt nytillverkningen respektive anskaffningen vore av vida mindre betydelse än en intim samverkan mellan de organ, som ombesörjde tillverkning och underhåll av lämplig utrustning.

Försvarets civila tjänstemannaförbund: Vid den fortsatta utredningen borde undersökning verkställas, huruvida icke en centralisering av reparationstjänsten garnisonsvis skulle av olika skäl ställa sig fördelaktigast.

Vissa av de hörda myndigheterna ha framställt kritik mot de av utredningen verkställda ekonomiska kalkylerna över nuvarande och centraliserad underhållstjänst. Å andra sidan har statens krisrevision funnit kalkylerna vara försiktigt gjorda.

Arméförvaltningen: I kalkylerna syntes vissa poster saknas eller vara väl lågt upptagna, varigenom de beräknade ekonomiska fördelarna bleve missvisande. Sålunda syntes den till 20 procent uppskattade besparingen av förbrukad material vid centraliserad drift vara alltför optimistiskt beräknad, om man skulle grunda densamma på vid försöksverkstäderna hittills vunna erfarenheter. Likaså syntes personalomkostnaderna vid centraliserad drift vara väl lågt beräknade. I kalkylerna upptoges icke några kostnader för anskaffning och drift av lastbilar. Posten administrationskostnader upptoges icke i kalkylerna, enär utredningen förutsatt en motsvarande minskning av viss arbetskraft vid truppförbanden. Det syntes emellertid starkt kunna ifrågasättas, huruvida någon dylik arbetskraft kunde frigöras. I kostnads-kalkylerna hade slutligen ej medtagits utgifterna för arbetslöner till viss maskinist, vakt- och ekonomipersonal. Därest självkostnaderna vid centralisering justerades enligt arméförvaltningens anmärkningar, komme kostnaderna att höjas med över 1 miljon kronor och den beräknade årliga besparingen vid centraliserad verkstadsdrift nedgå till i runt tal 1.8 miljoner

kronor. De kostnadsjämförelser, som upptoges rörande vattentvätt och kemisk tvätt, syntes vara i stort sett riktiga, ävensom de beräknade vinsterna.

En omräkning av den beräknade vinsten till nuvarande pris- och löneläge till den omfattning, som utredningsmännen verkställt, syntes knappast vara välbetänkt, enär man nu icke kunde överblicka pris- och löneläget under en kommande fredsperiod, för vilka förhållanden verkstäderna närmast vore dimensionerade. Utredningen syntes emellertid visa, att betydande besparingar komme att uppstå vid en centralisering av reparationstjänsten enligt de förordade principerna.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen: Av utredningsmännen verkställda beräkningar rörande de besparingar, en centraliserad underhållstjänst skulle medföra, byggde på bland annat ackordsättningen vid förbandens verkstäder. Det hade framhållits, att denna icke varit grundad på fullt tillförlitliga tidsstudier. Otvivelaktigt förefunnes bristfälligheter i skötseln av sagda verkstäder, och självfallet måste en rationellt ordnad stordrift komma att framstå såsom fördelaktigare siffermässigt sett. Men jämförelsen haltade i så måtto, att den nuvarande organisationen kommit att framstå såsom vida oförmånligare på grund av berörda bristfälligheter än den kunde förtjäna.

Koncentrering av underhållstjänsten komme att medföra transporter av betydande omfattning, för vilka kostnaderna i vissa avseenden icke inginge i kalkylerna. Vidare syntes personalbehovet för anstälternas administration vara för lågt beräknat. Vid kalkylernas uppgörande syntes hänsyn ej ha tagits till att även efter genomförd centralisering behov av intendenturverkstäder vid förbanden komme att föreligga.

Statens krisrevision: De av utredningen framlagda kalkylerna över den ekonomiska vinst, som kunde förväntas uppkomma genom en centralisering av underhållstjänsten, vore såvitt krisrevisionen kunde finna försiktigt gjorda. Utredningen hade sålunda i sina beräkningar icke medtagit vissa relativt betydande kostnader, såsom avlönings- m. fl. kostnader för i förbandens verkstäder för närvarande sysselsatt värnpliktig personal. Vidare syntes de centrala administrationsomkostnaderna bli lägre vid en centraliserad organisation än vid den nuvarande verksamheten.

I fråga om fördelar och nackdelar av underhållstjänstens centralisering ur militär synpunkt ha några av de hörda myndigheterna gjort vissa påpekanden, delvis i form av kritik mot de slutsatser, till vilka utredningen på denna punkt kommit.

Arméchefen: Det torde knappast vara att betrakta som en fördel, att ansvaret för reparationstjänsten skulle överflyttas från personalen vid truppförbanden till de centrala anstalterna, enär risk föreläge att en noggrann övervakning av persedlarnas vård kunde bli eftersatt. För att undvika detta måste organisationen medgiva en intim kontakt mellan truppförbandscheferna och driftsledningen. Även övriga av utredningen förutsatta fördelar för truppförbanden syntes bli av ringa värde. Det ökade transportarbetet, ökad persedelstock och därmed sammanhängande förrådsarbete syntes komma att kräva väl så mycket arbete och personal som nuvarande system.

Arméförvaltningen: Den lättnad i arbetsbördan vid truppförbanden, som skulle uppkomma vid centraliserad drift, syntes ha åtskilligt överskattats. Beträffande försändning och mottagning av persedlar m. m. komme centraliseringen att medföra ökat arbete. Förrådsarbetet komme även att ökas genom erforderlig större persedelstock.

Vid en centralisering finge man räkna med att mindre reparationsverkstäder fortfarande måste finnas vid förbanden. Härför måste avses lokaler,

låt vara i mindre skala än för närvarande. För utbytesförråd torde krav på ökade utrymmen komma att uppstå, varför i realiteten centraliseringen knappast komme att frigöra något utrymme för andra ändamål. Den ökade transportapparaten kunde förväntas medföra stegrade krav på transportmedel och personal vid förbanden. Berörda förhållanden syntes tala för att centraliseringen begränsades till vissa större garnisonsorter och i övrigt till något lämpligt beläget område.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen: Transportfrågan komme att bli betungande och tidsödande för truppförbanden. Det vore även att förutse, att förbanden vissa tider komme att få vänta länge på att få tvätt och reparationer utförda. Varje förband hade givetvis behov av och komme att kräva att få sina intressen snabbt tillgodosedda. Huru prioriteten mellan förbanden under rådande förhållanden skulle kunna rättvist avgöras vore svårt att förstå. Den ökning av persedelstocken, som en centralisering nödvändiggjorde, beräknades komma att vid fullt uppsatt flygvapen medföra en merkostnad av sammanlagt 1.2 miljoner kronor.

I fråga om graden av centraliserad underhållstjänst anför *statens krisrevision*, att starka skäl syntes tala för att frågan om möjligheterna till centralisering av viss verksamhet vid tygverkstäderna upptagas till omprövning. *Försvarsväsendets verkstadsnämnd* anser, att frågan i vad mån en sammanslagning av tyg- och intendenturverkstäder lämpligen bör äga rum bör bli föremål för utredning.

I fråga om de centrala anläggningarnas placering ha olika meningar kommit till synes från de hörda myndigheternas sida. *Arméchefen* och *arméförvaltningen* ha förklarat sig icke ha något att erinra mot att centrala anstalter förläggas till Boden, Karlskrona och Gotland. I fråga om övriga anläggningar bör enligt arméchefens mening belägenheten göras till föremål för en allsidig utredning. Arméförvaltningen anser, att icke enbart drifts-ekonomiska kalkyler utan i lika hög grad mobiliserings- och beredskapssynpunkter måste bli avgörande, då det gäller att bestämma om sistnämnda anläggningars antal och därmed omfattning samt placering. *Statens krisrevision* ifrågasätter, om icke Karlskrona med hänsyn till de goda kommunikationerna i södra Sverige bör kunna utnyttja den för denna del av landet avsedda centralanstalten.

Frågan om driftsformen vid centraliserad underhållstjänst har upptagits till behandling i vissa av de avgivna yttrandena.

Arméförvaltningen: Reparationsverksamheten vore, till skillnad från nytillverkningen, i huvudsak av servicekaraktär, som smidigt måste kunna anpassa sig efter samt uppfylla de militära kraven. Väsentliga olikheter förefunnos mellan de båda verksamhetsområdena, då det gällde planläggning, anpassning och ledning av verksamheten. En sammanslagning av fabriksledningen för de båda verksamhetsområdena under nuvarande förhållanden syntes därför knappast lämplig. Ledningen för reparationstjänsten borde tills vidare lämpligen direkt inordnas inom intendenturdepartementet.

Statens krisrevision: I betraktande av den betydelse, som ett sammanförande av nytillverkning och reparationsverksamhet hade, då det gällde förevarande område, ansåge revisionen, att verkstadsnämnden även borde handhava ledningen av tillverkningen, om en sådan funnes böra bibehållas.

Försvarsväsendets verkstadsnämnd: Nämnden ansåge, att med nytillverkning borde likställas sådan reparationsverksamhet, som kunde bedrivas efter samma driftstekniska principer, som tillämpades vid serie- och masstillverkning. Den reparations- och tvättjänst, varom nu vore fråga, vore enligt nämndens mening av sådan art, att den kunde likställas med nytillverkning. Med hänsyn härtill ansåge nämnden, att verksamheten borde underställas samma ledning som den statliga militära beklädnadsindustrien.

Beträffande driftsledningen har i övrigt framhållits väsentligen följande.

Arméförvaltningen: Därest fabriksledningen komme att inordnas under intendenturdepartementet, erfordrades i första hand inom departementet en väl kvalificerad ingenjör med industriell erfarenhet och god organisationsförmåga samt en på det tvättekniiska området väl kvalificerad ingenjör. Den förre borde inplaceras i någon av lönegraderna C 4—7 och den senare i C 1—3. För varje central anläggning borde avses en driftsledare, vilken vid de större anläggningarna borde vara ingenjör och vid de mindre verkstärena. Löneplaceringen borde vara för ingenjörerna C 1—3; till verkmästarna borde utgå arvode med 8,000—9,000 kronor.

Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd: Därest en differentiering av löneförmånerna för den driftsledande personalen vid de centrala anstalterna ansåges ofrånkomlig med hänsyn till anläggningarnas växlande storleksordning inbördes, förutsatte lönenämnderna, att det från början fastsloges, till vilken lönegrad vederbörande befattning vid varje särskild anstalt skulle vara hänförd, så att icke valfrihet föreläge i fråga om lönegradsplaceringen vid en och samma anstalt. Beträffande löneställningen för överingenjören i den centrala tekniska och driftsekonomiska ledningen ville lönenämnderna förorda, att denne befattningshavare inplaceras i lönegraden C 8.

Sveriges arbetsledareförbund: Därest en centralisering genomfördes, borde arbetsledarebefattningar inrättas vid de större verkstäderna i 18 och 14 lönegraderna samt vid de mindre verkstäderna i 16 lönegraden.

Beträffande vissa med centralisationen sammanhängande personalfrågor ha under remissbehandlingen följande synpunkter framkommit.

Arméförvaltningen: Det måste anses tveksamt, huruvida förtidspensionen till viss övertalig personal borde fastställas med utgångspunkt från kungörelsen 1926: 10. Förmännens inordnande under militära icke-ordinariereglementet samt numera gällande bestämmelser angående arbetarpensionering syntes ha medfört, att förutsättningarna för denna frågas bedömande väsentligt förändrats sedan nämnda kungörelses tillkomst. Det syntes vara mest rationellt att sätta här ifrågavarande förtidspension i direkt relation till de uppskjutna livräntor, som enligt gällande pensionsreglementet tillkomme vederbörande.

Statens arbetsmarknadskommission: Enligt det av utredningen angivna minimalalternativet hade förutsatts, att omkring 400 skradderiarbetare, 280 skomakeriarbetare, 40 tvättarbetare samt 100 förmän av ej specificerad yrkestillhörighet icke skulle kunna beredas fortsatt sysselsättning vid genomförd centralisering. Utredningen hade icke berört möjligheten att bereda dessa annan civilmilitär sysselsättning, men kommissionen ifrågasatte, om icke med hänsyn till militärväsendets allmänna expansion åtminstone en del genom omplaceringar kunde beredas fortsatt civilmilitärt arbete. Härvid syntes i första hand de med längre anställningstid vid försvarsväsendet böra ifrågakomma. Såvitt kommissionen nu kunde bedöma frågan syntes möjligheterna att överföra den genom centraliseringen övertaliga arbetskraften till

annan statlig verksamhet av motsvarande art icke vara särledes gynnsamma. Utsikterna att vid ett genomförande av förslaget utan större tidsutdräkt bereda de entledigade sysselsättning av motsvarande art på öppna marknaden vore i första hand beroende av tidpunkten för omorganisationens genomförande samt de entledigades levnadsålder och yrkeskvalifikationer. Därest omorganisationen skulle genomföras under en snar framtid, syntes det icke uteslutet, att arbetare tillhörande yngre årgångar skulle utan alltför stora hinder kunna beredas arbete på arbetsmarknaden. I den mån de entledigade utgjordes av äldre arbetskraft, ställde sig givetvis denna överföring svårare. Behovet av skomakeriarbetare för skoreparationsarbeten och skrädderiarbetare för lagnings- och ändringsarbeten vore för närvarande ganska stort men dock icke av sådan omfattning, att hela den entledigade arbetsstyrkan inom dessa grupper skulle med säkerhet kunna beredas sysselsättning inom sitt yrke. Efterfrågan av arbetskraft på arbetsmarknaden i allmänhet vore emellertid av sådan storleksordning, att den entledigade arbetskraften i viss mån skulle kunna utan särskilda åtgärder från statsmakternas sida absorberas inom andra verksamhetsgrenar. Om så icke skulle visa sig bli fallet på grund av exempelvis en väsentlig omsvängning av arbetsmarknadsläget, funnes möjligheten att genom omskolning vid statliga beredskapskurser underlätta övergången för dem till andra yrkesområden.

Försvarsverkens civila personals förbund: Självfallet finge man utgå från att en betydande del av den nuvarande personalen vore anställd på grund av utökningen under beredskapen. Denna del av personalen hade i regel icke räknat med några varaktiga anställningar efter det nuvarande tillståndets upphörande. Det funnes emellertid bland denna personalgrupp en del anställningshavare, som ersatt pensionsavgångna och därvid inrättat sig för mera stadigvarande anställningar. Härtill borde vederbörlig hänsyn tagas. I detta fall borde överflyttning till de centrala anstalterna ske av personal, som så önskade. För särskilt yngre arbetare, som anställd under beredskapen och vars anställningar komme att upphöra genom omorganisationen, torde systemet med avskedsgratifikationer vara tillfyllest. För gratifikations erhållande borde emellertid icke erfordras längre tids anställning än två år. Gratifikationen borde vidare motsvara minst två månadslöner. De arbetare, som på grund av ålder icke lämpligen kunde inplaceras i den nya organisationen, borde beredas tillfälle att kvarbli vid de lokala förbandsverkstäderna.

Försvarets civila tjänstemannaförbund: Enligt förbundets uppfattning torde stora svårigheter möta att vid ett överförande av den övertaliga arbetarpersonalen till den privata arbetsmarknaden bereda densamma arbete i nuvarande yrken. I den mån arbetsmöjligheter komme att förefinnas i personalens egna eller i närliggande yrken, borde företrädesrätt till erhållande av arbete tillkomma den övertaliga personalen. Vid behandling av frågan om ersättning åt övertalig personal borde samma principer följas som de, vilka kommit till uttryck i propositionen 1933: 233 i samband med avskedande av övertaliga tjänstemän vid domänverket.

Sveriges arbetsledareförbund: Den nuvarande arbetsledande personalen vid truppförbandens verkstäder borde i största möjliga utsträckning beredas fortsatt anställning i statens tjänst på icke försämrade villkor. Därest arbetsledande personal måste avskedas, borde densamma beredas skäligt vederlag efter grunder, som ur den anställdes synpunkter vore förmånligare än de, som tillämpades för kontraktsanställda arbetsledare vid genomförandet av 1925 års härordning.

Departements-
chefen.

Såsom i det föregående närmare berörts, har underhållstjänsten vid försvarsväsendet av ålder kännetecknats av en långt gående decentralisering. Vad tvätt och reparation av beklädnadsartiklar beträffar utföres huvuddelen av underhållsarbetet alltjämt vid de olika truppförbandens egna verkstäder. Den decentralisering av underhållstjänsten, som sålunda hittills tillämpats, har medfört, att verkstadsdriften i allt väsentligt erhållit karaktären av hantverk.

Emellertid ha på sistone vissa åtgärder vidtagits, vilka syfta till en effektivisering av underhållstjänsten. Sålunda har genom arméförvaltningens intendenturdepartements försorg igångsatts viss försöksverksamhet avseende såväl skrädderi- som skomakerireparationer. Resultaten från denna försöksdrift ha givit vid handen, att genom tillämpning av mer industrimässiga arbetsmetoder betydande besparingar äro möjliga att ernå på förevarande område.

De undersökningar, som härefter verkstälts av 1942 års militära reparations-tjänstutredning, ha ytterligare bestyrkt, att en övergång från den nuvarande, i hantverksmässiga former bedrivna verksamheten till industriell drift i större skala skulle vara ägnad att medföra påtagliga fördelar i tekniskt och ekonomiskt hänseende. Utredningen har med stöd av industrimässiga kalkyler närmare belyst den ekonomiska innebörden av en centralisering av nuvarande verkstadsdrift och därvid funnit, att den besparing, som i jämförelse med driften vid lokala verkstäder och tvättinrättningar skulle uppkomma vid en koncentrerings av underhållstjänsten till en verkstadsorganisation av viss given storleksordning, kan uppskattas till i runt tal 5 miljoner kronor årligen enligt nuvarande pris- och löneläge. Denna siffermässiga uppskattning av besparingen har rönt viss kritik från en del av de hörda myndigheternas sida. Oavsett om de av utredningen framlagda kalkylerna på samtliga punkter kunna anses fullt bärande eller ej — det vill synas som om de framställda erinringarna i vissa hänseenden icke sakna fog — lärer den gjorda undersökningen enligt min mening dock klart giva vid handen, att vid ett realiserande av centraliseringstanken de med omläggningen förbundna investeringarna i form av fasta anläggningar och rationell teknisk utrustning kunna göras i hög grad räntabla.

Uppenbart är vidare, att en koncentrerings av verkstadsdriften måste vara ägnad att skapa ökade möjligheter för ett sakkunnigt och enhetligt bedömande av de med underhållsväsendet sammanhängande tekniska problemen. Ur industriella och driftsekonomiska synpunkter lära sålunda mycket starka skäl tala till förmån för en omläggning i anslutning till de sakkunnigas förslag av denna underhållstjänst.

Om således rent tekniska och industriella faktorer tala för en centralisering av underhållstjänsten, bör givetvis icke förbises, att en driftskoncentration kan ur militära synpunkter vara förenad med vissa nackdelar. Reparationstjänstutredningen har närmare berört de olägenheter, som härvidlag kunna uppkomma. Olägenheterna torde huvudsakligen hänföra sig till den ökade transportapparaten ävensom till att truppförbanden med hänsyn till transportavstånden och kravet på en någorlunda jämn belastning vid de centrala anstalterna nödgas avvara reparationsgodset under något längre tid än

för närvarande, på grund varav den i bruk varande persedelstocken måste ökas. Från militärt håll ha dessa olägenheter delvis starkt understrukits. Utan att underskatta betydelsen i och för sig av de invändningar, som sålunda ur rent militära synpunkter rests mot tanken på en centralisering av underhållstjänsten, finner jag dock de påtalade olägenheterna icke kunna tillmätas avgörande betydelse vid jämförelse med de fördelar, främst i ekonomiskt hänseende, som böra kunna vinnas genom den ifrågasatta omläggningen. Självfallet böra emellertid vid verksamhetens bedrivande alla möjligheter tillvaratagas att utan oskäligen ökning av kostnaderna tillgodose befogade önskemål från förbandens sida. I detta hänseende böra stora krav ställas på ledningen av de ifrågasatta tvätt- och reparationsanstalterna. I vad mån en ökning av persedelstocken blir behövlig vid centralisering av tvätt- och reparations-tjänsten kan bedömas först sedan någon tids erfarenhet rörande den nya organisationen föreligger. Även om en sådan ökning skulle bliva behövlig, anser jag mig böra giva min anslutning till de sakkunnigas förslag till sammanförande av förevarande underhållstjänst vid försvarsväsendet till ett fåtal större anläggningar.

Enligt utredningens förslag skulle åtgärderna begränsas till att avse reparation av uniformspersedlar och skodon samt övriga beklädnadsartiklar ävensom utförande av tvätt.

I ett par av remissyttrandena ha härutöver förordats åtgärder för centralisering av reparationstjänsten även på andra områden. Härvid torde ha avsetts jämväl reparation av annan intendenturmateriel, såsom sadelmakeri, måleri- och träarbeten, ävensom viss tygmateriel.

I anledning härav vill jag framhålla, att en starkare koncentration av reparationsverksamheten torde i tekniskt och ekonomiskt hänseende vara fördelaktig endast då fråga är om artiklar, som kunna underhållas genom tillämpning av i stort sett ensartade arbetsmetoder. Av dessa skäl är en centralisering av tvätttjänsten liksom även av beklädnadsunderhållet i övrigt på sätt de sakkunniga föreslagit att förorda. För en starkare centralisering till anstalter, gemensamma för större områden, lämpar sig däremot i allmänhet icke reparation av motorfordon, artilleripjäser och annan tygmateriel liksom ej heller snickeriarbeten till den del dessa sistnämnda icke äro att hänföra till nytillverkning. Beträffande dessa former av reparationstjänst få mera rationella och ekonomiskt fördelaktiga driftsformer sökas genom sammanförande såvitt möjligt av reparationsverkstäder på en och samma ort till en gemensam verkstad. Att vad särskilt beträffar intendenturmateriel ett framträdande behov av åtgärder i denna riktning föreligger vid truppförbanden har konstaterats vid en genom min försorg utförd preliminär undersökning, av vilken framgätt, att för närvarande, trots av arméförvaltningens intendenturdepartement vidtagna åtgärder, vid ett och samma förband kunna finnas exempelvis två à tre snickeriverkstäder av mycket begränsad omfattning men tillhopa sysselsättande ett ej obetydligt antal förmän och arbetare. Även beträffande tygmateriel föreligger ett motsvarande behov, kännetecknat bland annat därav att på en och samma plats olika försvarsgrenar kunna förfoga över skilda anläggningar för reparation av i stort sett likartad materiel.

Enligt vad jag inhämtat äro emellertid förhållandena på dessa områden föremål för intendentur- och tygdepartementens uppmärksamhet. I fråga om tygmateriel föreligger förslag till modernisering av tygverkstäderna vid vissa truppförband, vid vars utarbetande en huvudprincip varit att på en och samma ort till en enda anläggning koncentrera reparationstjänsten vid samtliga på orten förlagda militära förband. Härvid har hänsyn tagits även till behovet av centraliserade reparationsverkstäder för sådan intendenturmateriel, som icke vid ett genomförande av de sakkunnigas föreliggande förslag skulle komma att underhållas vid för flera orter gemensamma centralanläggningar. Vid planläggningen av nämnda tygverkstäder har även på mitt föranstaltande beaktats önskemålet att icke på en och samma ort upprätthållas skilda verkstäder för de olika försvarsgrenarna.

I annat sammanhang återkommer jag till frågan om anvisande av anslag för de av dessa tygverkstäder, som befunnits böra redan under nästa budgetår komma till stånd. Beträffande de återstående anläggningarna pågår utredning inom arméförvaltningens tygdepartement, som i sinom tid torde komma att framlägga förslag i dessa delar.

Jag utgår alltså från att beträffande tvätt samt reparation av skodon och andra beklädnadsartiklar en centralisation till för flera orter gemensamma anläggningar skall på sätt de sakkunniga förordat komma till stånd men att beträffande övrig militär underhållstjänst centraliseringsåtgärderna skola i huvudsak avse sammanförande i den utsträckning som prövas lämplig av verkstäder på en och samma ort till en för orten gemensam central verkstad. Jag förutsätter dock, att även i fortsättningen behov kommer att föreligga att vid de särskilda truppförbanden disponera en eller annan yrkesarbetare jämte erforderlig militär handräckningspersonal för utförande av smärre, brådskande reparationer. På försvarsgrenarnas intendentur- och tygmyndigheter liksom även på ledningen av de nya centralverkstäderna bör emellertid ankomma att tillse att denna verksamhet icke erhåller större omfattning än som från ovan angivna förutsättningar är nödvändigt med hänsyn till föreliggande behov. Det bör även framhållas, att i varje fall i fredstid viss reparations- och underhållsverksamhet torde vad beträffar tygmateriel kunna koncentreras till sådana för truppförbanden centrala anstalter som Carl Gustafs stads gevärsfaktori, gasmaskfabriken i Åker och centrala torpedverkstaden.

Några meningsskiljaktigheter rörande lämpligheten av de av de sakkunniga till uppförande ifrågasatta anstalterna för tvätt och reparation av beklädnadsartiklar i Boden och på Gotland ha icke framkommit. Någon tvekan om behovet av en dylik anläggning i Stockholm torde ej heller föreligga. Den närmare utformningen av organisationen i övrigt torde få bli beroende på fortsatt övervägande inom 1942 års militära reparationstjänstutredning. Jag förutsätter, att de i remissyttrandena framförda synpunkterna på platsvalet och därmed sammanhängande spörsmål härvid beaktas. I likhet med statens krisrevision finner jag det kunna ifrågasättas, om icke de militära förbanden i och invid Karlskrona böra kunna utnyttja den för denna del av landet avsedda centralanstalten.

Till frågan om driftsform och central ledning av förevarande underhållstjänst återkommer jag senare denna dag vid anmälan av förslag angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning. Jag har därvid för avsikt att föreslå, att tvätt- och reparationsanstalterna jämte vissa andra industriella anläggningar inom försvarsväsendet inordnas under ett statligt affärsföretag och i administrativt, tekniskt och ekonomiskt hänseende ställas under gemensam fabriksledning, benämnd försvarets fabriksstyrelse.

Ett särskilt problem i samband med en centralisering av underhållstjänsten utgör frågan om de åtgärder, som kunna befinnas påkallade i syfte att kompensera den blivande övertaliga förmans- och arbetarpersonalen för de olägenheter, som bli en följd av personalens entledigande. För egen del har utredningen icke ansett sig kunna uttala något bestämt omdöme, huru långt gående åtgärder som böra vidtagas. Utredningen förutsätter emellertid att det under nuvarande förhållanden icke skall möta några större svårigheter för åtminstone den yngre personalen att erhålla ny anställning. Då det emellertid kan antagas, att efter entledigandet någon tid kommer att förflyta, innan annan anställning kan erhållas, har utredningen funnit det kunna ifrågasättas huruvida icke personalen bör tillerkännas särskilda förmåner i form av avskedsgratifikationer eller årliga ersättningar.

Frågan om de åtgärder, som i förevarande sammanhang kunna visa sig erforderliga, blir givetvis i första hand beroende av det vid tidpunkten för omorganisationens genomförande rådande läget på arbetsmarknaden och möjligheterna att bereda den övertaliga personalen sysselsättning inom andra verksamhetsområden. Statens arbetsmarknadskommission har uttalat, att därest omorganisationen genomföres under en nära framtid, det icke syntes uteslutet att arbetare tillhörande yngre årgångar skulle kunna utan alltför stora svårigheter beredas arbete. Med hänsyn till försvarsväsendets allmänna expansion syntes det vidare kunna sättas i fråga, om icke åtminstone en del av personalen genom omplacering kunde beredas fortsatt arbete i försvarets tjänst.

För egen del utgår jag från att den personal, som nu sysselsättes vid truppförbandens ifrågavarande tvättinrättningar och verkstäder, kommer att i mån av lämplighet tagas i anspråk vid rekryteringen av personalen i de centrala tvätt- och reparationsanstalterna. Nu anställd personal, som ej kan på denna väg beredas fortsatt anställning och ej heller kan sysselsättas vid den reparationservice, som enligt vad av mig i det föregående anförts bör fortfarande vara i viss omfattning anordnad vid truppförbanden, torde böra i den mån så finnes möjligt tagas i anspråk för lämpligt förrådsarbete m. m. såsom civil handräckningspersonal vid truppförbanden. Givet är emellertid, att endast en del av ifrågavarande personal kan erhålla sådana arbetsuppgifter och att ett urval efter lämplighet härvidlag måste ske. Det är för närvarande svårt att bilda sig en uppfattning om i vad mån den övriga personalen kan beredas fortsatt sysselsättning inom försvarsväsendet. I betraktande av ovissheten rörande de allmänna konjunkturerna på arbetsmarknaden synes man få räkna med att åtminstone en del av denna personal kan komma att sakna möjlighet att

vinna ny anställning. Under sådana förhållanden torde försiktigheten bjuda, att ståndpunkt nu tages till frågan om vidtagande av särskilda åtgärder till mildrande av de olägenheter, som kunna uppkomma för den därav berörda personalen.

Utredningen har erinrat, hurusom statsmakterna tidigare vid några tillfällen haft att taga ställning till frågan om beredande av ekonomisk kompensation åt personal, som blivit övertalig till följd av organisationsförändringar inom olika statliga verksamhetsområden. Sälunda beslöt 1925 års riksdag att bereda viss dag- och månadslönarpersonal, som blev övertalig i följd av den då beslutade nedskärningen av försvarsorganisationen, särskilda förmåner i form av förtidspension eller avskedsersättning. Vidare fattade statsmakterna i samband med domänverkets omorganisation år 1933 beslut om vissa särskilda förmåner åt övertalig tjänstemannapersonal därstädes.

Vid valet mellan de ersättningsformer, som skulle kunna ifrågakomma, har utredningen närmast uttalat sig för en tillämpning av de år 1925 beslutade ersättningsgrunderna med den modifikation, som betingas av att numera en fullt ordnad tjänstemanna- och arbetarpensionering genomförts. De ersättningar, som i samband med 1933 års omorganisation av domänverket tillerkändes viss tjänstemannapersonal, voro av särskilda skäl ej oväsentligt förmånligare än de nyssnämnda och ha icke upptagits till närmare övervägande från utredningens sida.

För egen del finner jag mig i anslutning till utredningens förslag böra förorda, att till personal, som uppfyller de i 1925 års ersättningsgrunder angivna villkoren för erhållande av förtidspension, skall årligen utgå särskild ersättning fram till den ålder, då tjänstelivräntor jämlikt gällande pensionsreglementen erhållas. Med hänsyn till värdet av de tjänstelivräntor, som från denna ålder utgå till denna personalgrupp, torde de årliga ersättningarna böra avvägas med utgångspunkt från de enligt kungörelsen 1926: 10 beräknade förtidspensionerna, ökade med 10 procent jämte rörligt tillägg och kristillägg. Vad angår den övertaliga personalen i övrigt anser jag mig böra med biträdande av utredningens förslag tillstyrka, att avskedsgratifikation må utgå till den, som kan räkna minst fem års anställning, varvid dock förmånen i fråga ej bör tillkomma personal, som anstälts på grund av den förstärkta försvarsberedskapen, och ej heller den, som redan överskridit pensionsåldern. Utredningen har utgått från att gratifikationen skulle motsvara en månadslön. För egen del finner jag det skäligt att gratifikationen för äldre personal, förslagsvis med tio års anställningstid och därutöver, bestämmas till två månadslöner. I övrigt torde beträffande rätt till ersättning för övertalig personal kunna i huvudsak tillämpas de bestämmelser, som innefattas i 1925 års ersättningsgrunder. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med vad av mig nu anförts.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår, ha kostnaderna för erforderliga nybyggnader och maskinanskaffningar m. m. i utredningens principbetänkande approximativt uppskattats till 5.9 miljoner kronor

enligt 1939 års priser, varifrån dock beräknats avgå *dels* ett belopp av 750,000 kronor, utgörande uppskattad nyanskaffningskostnad för sådan maskinell utrustning, som förutsatts kunna övertagas från nuvarande tvättinrättningar och reparationsverkstäder, *dels ock* — under förutsättning att de nuvarande lokalerna för marinens tvättinrättning och reparationsverkstäder i Karlskrona kunna disponeras för en blivande centralanstalt för Sydkustens marindistrikt — ett belopp av 230,000 kronor. Nybyggnadsprogrammets genomförande skulle därmed stanna vid en kostnad av 4.92 miljoner kronor, motsvarande en byggnadskostnad av tillhoppa 6.4 miljoner kronor enligt nuvarande prisläge.

I de av utredningen sedermera framlagda förslagen till uppförande av tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm, i Boden och på Gotland ha kostnaderna för byggnader och maskinanskaffning m. m. beräknats till sammanlagt 3,035,000 kronor. I samband därmed har utredningen anmält, att kostnaderna för återstående för försvarsväsendet erforderliga centralanläggningar, enligt i principbetänkandet angiven organisationsplan, beräknas uppgå till 4.1 miljoner kronor. Programmets genomförande skulle således draga en total engångskostnad av (3,035,000 + 4,100,000 =) 7,135,000 kronor. Den frånsett inträdd prisfördyring uppkommande merkostnaden å (7,135,000 — 6,400,000 =) 735,000 kronor är enligt vad utredningen uppgivit beroende på *dels* att Stockholmsanläggningens lokalutrymmen med tanke på det planerade garnisonssjukhusets tvättbehov ävensom för möjliggörande av central försöksverksamhet m. m. tillmätts större än som ursprungligen avsetts, *dels ock* att Gotlandsanstalten ansetts böra dimensioneras jämväl för landstingets sjukvårdsinrättningars tvättbehov.

Om det vid den fortsatta utredningen skulle visa sig ändamålsenligt att — såsom i remissutlåtandena ifrågasatts av arméförvaltningen respektive av statens krisrevision — bibehålla vissa av de nuvarande anläggningarna och eventuellt öka antalet centrala anstalter med ytterligare en, respektive i drifts-ekonomiskt syfte sammanföra de redan befintliga Karlskronaanläggningarna med den av utredningen ifrågasatta centralanstalten för södra delen av landet, torde de sålunda framlagda kostnadsberäkningarna behöva revideras. Utredningen håller emellertid före, att totalkostnaderna för de återstående anläggningarna, även om vissa ändringar i principbetänkandets uppläggning skulle anses påkallade, böra kunna inrymmas inom den ovan angivna kostnadsramen, 4,100,000 kronor. För egen del anser jag mig icke böra i frågans nuvarande läge ingå på ett närmare bedömande av storleken av de återstående kostnaderna men utgår från att anläggningarna planeras på sådant sätt, att engångskostnaderna om möjligt skola kunna inrymmas inom den av utredningen angivna ramen.

II. Förslag om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland.

I det föregående har jag närmare angivit min inställning till 1942 års militära reparationstjänstutrednings principförslag angående centralisering av

underhållstjänsten och därvid skisserat de allmänna linjer, efter vilka den tilltänkta omläggningen enligt min mening bör genomföras.

Såsom förut berörts har reparationstjänstutredningen till fullföljande av det utredningen givna uppdraget numera inkommit med detaljerade förslag beträffande vissa med den ifrågasatta centraliseringen sammanhängande nybyggnadsfrågor. Sålunda föreligga från utredningens sida förslag om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland. Förslag i fråga om centrala dylika anstalter för försvarsväsendet i övrigt torde vara att förvänta inom en nära framtid. Till denna del av nybyggnadsprogrammet torde såsom förut nämnts ställning icke kunna tagas inom sådan tid, att framställning i ämnet kan föreläggas innevarande års riksdag.

Då det ur skilda synpunkter synes angeläget, att den tilltänkta centraliseringen med det snaraste kommer till stånd, tillstyrker jag, att medel nu anvisas för inrättande i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland. I det följande upptager jag till behandling de föreliggande förslagen vart för sig i nu nämnd ordning.

I. Central tvätt- och reparationsanstalt i Stockholm.

Den ifrågavarande anläggningen avses enligt *utredningens* förslag skola betjäna följande truppförband och anstalter ur armén, marinen och flygvapnet, nämligen Svea livgarde, Upplands regemente, Livregementet till häst, Göta pansarlivgarde, Södermanlands pansarregemente, Svea artilleriregemente, Stockholms luftvärnsregemente, Svea ingenjörkår, Signalregementet, Första tygkompaniet, Första intendenturkompaniet, krigsskolan, infanteriskjutskolan, arméns underofficersskola, Stockholms örlogsstation, Vaxholms kustartilleriregemente, sjökrigsskolan, Västmanlands flygflottilj, Roslagens flygflottilj, Svea flygflottilj, Södermanlands flygflottilj, Brävalla flygflottilj, Upplands flygflottilj, flygkadettskolan och det blivande garnisonssjukhuset i Stockholm. Eventuellt skulle dock Brävalla flygflottilj hänvisas till annan centralanstalt. Frågan härom har förutsatts få bli beroende på fortsatt utredning.

Valet av plats för den blivande anläggningen har av reparations-tjänstutredningen ägnats särskild uppmärksamhet. Utredningen erinrar, att arméförvaltningens intendenturdepartement och fortifikationsstyrelse med skrivelse den 22 maj 1942 till Kungl. Maj:t överlämnat förslag till nybyggnad för arméns tvättanstalt i Stockholm, enligt vilket anstalten skulle förläggas till arméns intendenturförråds område vid Bagartorp å Järvafältet. Då den nu ifrågasatta anläggningen skulle bli av väsentligt större omfattning än den nyssnämnda, har utredningen emellertid ansett sig böra undersöka även andra tänkbara lösningar av förläggningsfrågan, varvid hänsyn tagits till arbetskrafts- och bostadsförhållanden, vatten- och avloppsförhållanden samt transportmöjligheter m. m. Sålunda ha undersökningar verkställts dels angående vissa inom Järvafältet belägna platser, dels ock angående ett antal andra platser i Stockholms närhet. Vid valet mellan olika tänkbara

förläggingsplatser har det för utredningen framstått såsom ett önskemål, att anstalten förläggas till kronan tillhörig mark och om möjligt till sådan plats inom Järvafältet, att anläggningen icke inverkar störande på truppförbandens övningar. Efter övervägande av samtliga på frågan inverkan omständigheter har utredningen stannat vid att förorda anstaltens förläggande till ett inom Järvafältet beläget område omkring 800 meter söder om Norrvikens järnvägsstation, omedelbart väster om landsvägsundergången. Avgörande för utredningens ställningstagande härvidlag har varit, att detta alternativ erbjuder ett lämpligt läge, god tillgång till i dyrortshänseende billigare arbetskraft än övriga ifrågasatta alternativ samt goda vatten- och avloppsförhållanden. Militärbefälhavaren för IV. militärområdet och kommandanten i Stockholm ha förklarat sig icke ha något att ur militär synpunkt erinra mot anstaltens förläggande till angivna plats. Utredningen framhåller, att frågan om utnyttjande av erforderlig vattentäkt enligt detta alternativ torde förutsätta legalisering från vederbörande vattendomstols sida.

Utredningen har i sitt principbetänkande räknat med att de centrala tvätt- och reparationsanstalterna dimensioneras efter det kommande fredsbehovet av tvätt och reparation med viss marginal för toppbelastningar. Till grund för bedömandet av tvätt- och reparationsbehovet ha lagts från försvarsgrensheferna inhämtade uppgifter rörande antalet tjänstgöringsdagar för truppförbanden enligt 1942 års försvarsordning. De truppförband och anstalter, som skulle betjänas av Stockholmsanläggningen, skulle enligt nämnda uppgifter per normalår ha sammanlagt 6,661,448 tjänstgöringsdagar. Med utgångspunkt från ett vattentvättbehov motsvarande 0.3 kilogram per tjänstgöringsdag, skulle anläggningen således behöva ha en årskapacitet av $(0.3 \times 6,661,448 =) 1,998,434$ eller i runt tal 2 miljoner kilogram. Med hänsyn till det planerade uppförandet av ett nytt garnisonssjukhus på Järvafältet har utredningen emellertid ansett sig böra räkna med att den centrala anläggningen dimensioneras med utgångspunkt från att även sjukhusets tvätt — uppskattningsvis 300,000 kilogram per år — ombesörjes vid centralanläggningen. Detta föranleder en viss kostnadsökning utöver vad i utredningens principbetänkande förutsatts. Tills vidare skulle dock den maskinella utrustningen begränsas till en tvättkapacitet av cirka 2 miljoner kilogram per år. Behovet av kemisk tvätt har beräknats till 300,000 kilogram per år. För skrädderireparationer skulle erfordras två arbetsgrupper för reparation av kommiss- och pälspersedlar samt två arbetsgrupper för reparation av linne- och bomullspersedlar. Vidare skulle erfordras åtta strumpstoppningsgrupper och en vantstoppningsgrupp. För skoreparationsverkstaden skulle slutligen erfordras en arbetsgrupp med en kapacitet av 375 par skor per dag.

Anläggningen har förutsatts utförd antingen i betong eller i betongstomme med ytterväggar av tegel. Kostnadsminskningen i det senare utförandet är emellertid så ringa, att utredningen förordat byggnadens utförande i betong. De totala byggnadskostnaderna för det av utredningen förordade Norrvikenalternativet, däri inräknade kostnader för skyddsrum i källarvåningen, ha beräknats till 1,285,000 kronor, fördelade på följande poster.

Byggnad med fast inredning	kronor	795,000
Pannhus med skorsten och kolgård	»	60,000
Utvändiga arbeten (planering, vägar, stängsel, dränering m. m.)	»	26,000
Värme, ånga, ventilation, sanitetsteknisk inredning och rör- gravar.....	»	265,000
Elektrisk anläggning.....	»	¹⁾ 67,000
Administrations- och oförutsedda utgifter (6 procent)	»	72.000
Summa kronor		1,285,000

Med avseende å maskinutrustningen förutsätter utredningen, att vissa maskiner och inventarier kunna övertagas från nuvarande verkstäder och tvättinrättningar. Härutöver erforderliga maskiner beräknas draga en nyan-
skaffningskostnad av sammanlagt 470,000 kronor. Utredningen förut-
sätter, att värdet av övertagen maskinutrustning bör ingå i driftskalkylerna.

Med avseende å personalbehovet har utredningen anfört följande.

Såsom chef för Stockholmsanläggningen bör avses en högskoleutbildad ingenjör med god praktik som arbetsledare. Befattningen bör tillsättas på viss tid och inplaceras i lönegraden C 3. Vid anstalten beräknas följande administrations- och förmanspersonal erforderlig.

1 tvättföreståndare	lönegraden	MEo 17 (lägst)
2 bitr. tvättföreståndare (kvinnliga)	»	MEo 9
1 skrädderiförman	»	MEo 14
1 bitr. skrädderiförman	»	MEo 9
1 skomakeriförman	»	MEo 14
1 bitr. skomakeriförman	»	MEo 9
1 kontorsbiträde	»	MEo 4
1 skrivbiträde	»	MEo 2

Vid anstalten beräknas följande antal arbetare komma att sysselsättas.

	Manliga	Kvinnliga	Summa
Eldare, tillika reparatörer och chaufförer	4	—	4
Vattentvätt	5	45	50
Kemisk tvätt	2	1	3
Skrädderi	—	37	37
Skomakeri	32	—	32
Städerska	—	1	1
Summa	43	84	127

Marinförvaltningen har icke funnit anledning till några väsentliga erin-
ringar mot förslaget. Därest den nya anstalten kommer till stånd, bör enligt
ämbetsverkets mening frågan om bibehållande av marinens tvättinrättning
på Rindön upptagas till prövning först när erfarenhet vunnits angående den
nya inrättningens förmåga att betjäna kustartilleriförsvaret och kustflottan.
Så länge försvarsberedskap är rådande, är det enligt ämbetsverkets mening
nödvändigt, att driften vid tvättinrättningen på Rindön upprätthålles.

I fråga om valet av plats för anläggningen ha *arméförvaltningens*
intendentur- och civila departement förklarar sig icke ha något att erinra
mot utredningens förslag.

¹⁾ Elektrisk kraft förutsättes levererad fritt anläggningen.

Av utredningen föreslagen planläggning av anstalten har föranlett vissa erinringar från *departementen*, vilka även funnit byggnadskostnaderna vara för lågt beräknade. *Försvarsväsendets verkstadsnämnd*, som jämväl anser sistnämnda kostnader lågt beräknade med hänsyn till det av utredningen förutsatta utförandet, har dock funnit vissa förändringar i byggnadernas planläggning och byggnadstekniska utförande kunna genomföras, varigenom vissa besparingar skulle kunna ernås.

Beträffande graden av centralisering uttalar *flygförvaltningen*, att det syntes angeläget, att tvättinrättningarna vid Västmanlands och Södermanlands flygflottiljer icke slopas i och med att förbandens tvätt kommer att utföras centralt utan att de bibehållas i reserv i avvaktan på erforderlig erfarenhet av den nya organisationen.

Med avseende å personalbehovet ha följande uttalanden gjorts.

Intendentur- och civila departementen: Utredningens beräkningar angående personalbehovet gäve ej anledning till erinran i annan mån än att av departementen såsom erforderlig ansedd utökning av linner reparationsverkstäderna återverkade jämväl på behovet av personal för denna gren av verksamheten. Vidare syntes kvinnlig arbetskraft i stället för beräknad manlig sådan i viss utsträckning kunna avses för vissa arbeten vid skomakeriverkstaden. Vidkommande lönesättningen för den föreslagna personalen, ville det synas departementen, att densamma i vissa fall vore för hög. Detta gällde bland annat chefsbefattningen samt befattningarna såsom tvättföreståndare och förmän.

Flygförvaltningen: Det av utredningen beräknade personalbehovet finge anses otillräckligt. Anläggningens storlek komme otvivelaktigt att medföra administrationsgöromål av sådan omfattning, att den för dessa göromål beräknade personalen icke komme att förslå. De tekniska anordningarna kunde förväntas nödvändiggöra ständig tillgång på åtminstone en maskinist. Ämbetsverket kunde vidare svårligen inse, att anläggningen skulle kunna reda sig med fyra manliga befattningshavare för de göromål, som tillkomme eldare, tillika reparatörer och chaufförer. Ämbetsverket förutsatte, att personalfrågorna komme att bli föremål för närmare utredning.

Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd: Den föreslagna löneställningen för anstaltens chef hade icke givit lönenämnderna anledning till erinran. Beträffande tvättföreståndaren syntes en inplacering i lönegraden MEo 16 vara tillfyllest. Mot den föreslagna löneställningen för skrädderi- och skomakeriförmännen syntes någon mera vägande erinran ej vara att framställa.

Statskontoret: Ämbetsverket ville för sin del förorda sådan jämkning i den föreslagna lönegradsplaceringen av förmanspersonalen, att tvättföreståndaren hänfördes till lönegraden MEo 15 samt skrädderi- och skomakeriförmännen till lönegraden MEo 13.

2. Central tvätt- och reparationsanstalt i Boden.

Bodenanläggningen är enligt *utredningens* förslag avsedd att betjäna följande truppförband och anstalter, nämligen Norrbottens regemente, samma regementes jägarbataljon i Kiruna, Norrbottens artillerikår, Bodens artilleriregemente, Luleå luftvärnskår, Bodens ingenjörkår, Signalregementets kompani i Boden, Tredje tygkompaniet, Tredje intendenturkompaniet, Norrbottens flygbaskår och garnisonssjukhuset i Boden.

I fråga om valet av plats för den blivande anläggningen har utredningen efter samråd med vederbörande militära myndigheter förordat anstaltens förläggande till ett område mellan staden och truppförbandens förläggningsområden eller samma tomtområde — beläget i korsningen av Soldatgatan och Kyrkogårdsvägen — som i annat sammanhang (jfr riksdagens statsutskotts utlåtande 1942: 200) ifrågasatts för en badinrättning för Bodens garnison och Bodens stad. Denna plats har befunnits vara ur såväl transport- som personalsynpunkt lämpligt belägen, och valet av densamma skulle förbilliga kostnaderna för en blivande badinrättning, därest en gemensam värmecentral anordnas för bad- och tvättinrättningarna. Utredningen har även undersökt möjligheten av anstaltens insprängande i berg. Detta alternativ har emellertid såväl av militära skäl som ur kostnadssynpunkt ansetts böra lämnas ur räkningen.

Till grund för bedömandet av tvätt- och reparationsbehovet ha lagts motsvarande uppgifter rörande antalet tjänstgöringsdagar som beträffande Stockholmsanläggningen. Enligt enahanda beräkningsgrunder, som angivits för sistnämnda anläggning, skulle Bodenanläggningen för militärt behov behöva ha en årskapacitet av i runt tal 550,000 kilogram. Utredningen har emellertid räknat med att anläggningen skulle dimensioneras så, att även garnisonssjukhusets tvätt efter utvidgningen kunde utföras vid denna. Sjukhusets tvättbehov torde komma att uppgå till högst 300,000 kilogram per år. Därmed skulle den centrala anläggningen få en årskapacitet av 850,000 kilogram. Behovet av kemisk tvätt beräknas till 80,000 kilogram per år. För utförande av skradderireparationer skulle erfordras en arbetsgrupp för uniformer och pälsar samt en för vattentvättgods. Vidare skulle erfordras två arbetsgrupper för strumpstoppning och en för vantstoppning. Den utrustning, som verkstaden av tekniska skäl ansetts böra ha, medger en belastning, som med 50 procent överstiger det normala reparationsbehovet. Skoreparationsverkstaden beräknas ha en kapacitet av 100 par per dag. Maskinutrustningen medger viss kapacitetsökning genom intagning av ytterligare arbetskraft.

Anläggningen har ansetts böra utföras antingen i betong eller i trä. Utredningen har låtit verkställa jämförande kostnadsberäkningar av ifrågavarande båda byggnadsalternativ. Av beräkningarna framgår, att byggnaden utförd i betong skulle ställa sig omkring 10 procent dyrare än vid utförande i trä. Med hänsyn till säkerhets- och underhållssynpunkter har utredningen förordat byggnadens utförande i betong.

De totala byggnadskostnaderna ha beräknats till 675,000 kronor, fördelade på följande poster.

Byggnad med fast inredning	kronor	375,000
Utvändiga arbeten (planering, stängsel, dränering, rörgravar)	»	27,000
Värme, ånga, ventilation och sanitetsteknisk inredning	»	160,000
Elektrisk anläggning.....	»	74,000
Administrations- och oförutsedda utgifter (6 procent)	»	39,000
		<hr/>
	Summa kronor	675,000

Nyanskaffningskostnaden för erforderlig maskinutrustning har beräknats till 215,000 kronor. Vissa maskiner förutsätts kunna övertagas från nuvarande verkstäder.

I fråga om personalbehovet anför utredningen följande.

Såsom chef för anläggningen avses en kvalificerad ingenjör. Befattningen, som bör tillsättas för viss tid, bör inplaceras i lönegraden C 2.

För anstalten beräknas följande administrations- och förmanspersonal:

1 tvättföreståndare	lönegraden	MEo 15 (lägst)
1 bitr. tvättföreståndare (kvinnlig)	»	MEo 9
1 skrädderiförman	»	MEo 13
1 skomakeriförman	»	MEo 13
1 kontorsbiträde	»	MEo 4
1 skrivbiträde	»	MEo 2

Vid anstalten beräknas följande antal arbetare komma att sysselsättas.

	Manliga	Kvinnliga	Summa
Eldare, tillika chaufförer och reparatörer	3	—	3
Vattentvätt	3	25	28
Kemisk tvätt	1	1	2
Skrädderi	—	16	16
Skomakeri	10	—	10
Summa	17	42	59

I fråga om valet av plats för anläggningen ha *arméförvaltningens intendentur- och civila departement* förklarat sig icke ha någon erinran att framställa mot utredningens förslag.

Av utredningen föreslagen planläggning av anstalten har föranlett vissa anmärkningar från *departementen*, vilka även ansett byggnadskostnaderna vara för lågt tilltagna. Beträffande *verkstadsnämndens* yttrande torde få hänvisas till sid. 28.

Med avseende å personalbehovet ha *departementen* samt *flygförvaltningen* anført i huvudsak samma synpunkter som i yttrandena över den föreslagna Stockholmsanläggningen. *Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd* ha ifrågasatt, huruvida icke anstaltens chef borde kunna inplaceras i lönegraden C 1. Vad beträffar tvättföreståndaren ha lönenämnderna funnit en inplacering i lönegraden MEo 14 vara tillfyllest. Till jämförelse har anförts, att tvättföreståndaren vid statens järnvägars tvättinrättning i Hagalund, vilken inrättning till storleksordningen ej obetydligt överstege den nu tilltänkta inrättningen, vore inplacerad i lönegraden A 15. Vad slutligen beträffar skrädderi- och skomakeriförmännen, ha lönenämnderna ifrågasatt, huruvida en inplacering i högre lönegrad än MEo 12 vore motiverad. *Statskontoret* har föreslagit den jämkningen i löneställningen för förmanspersonalen, att tvättföreståndaren borde hänföras till lönegraden MEo 13 samt skrädderi- och skomakeriförmännen till MEo 12.

3. Central tvätt- och reparationsanstalt på Gotland.

Den ifrågavarande anläggningen är enligt *utredningens* förslag avsedd att betjäna de till Gotland förlagda truppförbanden. Såsom i det följande när-

mare beröres, har utredningen förutsatt, att anstalten skulle ombesörja jämväl landstingets sjukvårdsinrättningars tvättbehov.

Utredningen har samrått med militärbefälhavaren för VII. militärområdet angående de militära synpunkter, som göra sig gällande vid valet av plats för den blivande anläggningen. Härom anför utredningen i huvudsak följande.

Utredningen har genom besök närmare studerat de platser, som kunna tänkas ifrågakomma för ändamålet, nämligen Visby, Tingstäde och Lärbro. Militärbefälhavaren har på närmare anförda skäl förordat anstaltens förläggande till Visby.

I Visby kan erforderligt utrymme disponeras å kronan tillhörig mark i närheten av infanteriregementets kasernområde. Utredningen håller före att — därest såsom utredningen i det följande föreslår anstalten förläggas till Visby — ifrågavarande område såsom det lämpligaste såväl med hänsyn till vatten- och avloppsförhållanden som ur transportsynpunkt bör reserveras för angivna ändamål. Tillgången på erforderlig arbetskraft i Visby är god. I transporthänseende skulle anstaltens förläggande till Visby innebära det gynnammaste av olika tänkbara alternativ, i det att endast en mindre del av tvätt- och reparationsgodset hänför sig till utom Visby förlagda truppförband. Till förmån för Visby-alternativet talar även, att ett samarbete med landstingets sjukvårdsinrättning i fråga om sjukhustvätten därigenom skulle underlättas. Utredningen återkommer i det följande till denna fråga.

I Tingstäde kan erforderligt utrymme disponeras å kronan tillhörig mark. Vatten kan erhållas från Tingstäde träsk. Verkställd undersökning av vattnets beskaffenhet har givit vid handen, att detsamma har en hårdhetsgrad av 9.4. Till jämförelse må nämnas, att Visby-vattnets hårdhetsgrad uppgår till 15. I dyrortshänseende är Tingstäde kommun hänförd till billigaste ortsgrupp, A-ort. Gentemot tanken på ett förläggande till Tingstäde av en blivande centralanstalt talar emellertid bristande tillgång såväl på arbetskraft inom orten som även på bostäder.

Vad Lärbro beträffar, kan utbyggnad av därstädes befintlig tvättinrättning visserligen äga rum, i samband varmed skulle erfordras tillbyggnad av särskilda avdelningar för kemisk tvätt och reparationsverkstäder. Utredningen har emellertid kommit till den uppfattningen, att några större ekonomiska fördelar icke stå att vinna med en dylik utvidgning, vartill kommer, att anläggningens planlösning knappast skulle komma att fylla de krav, som böra uppställas. Svårigheter torde föreligga att erhålla tillräcklig arbetskraft å orten, varjämte särskilda åtgärder skulle behöva vidtagas för anordnande av personalbostäder. Slutligen skulle ett förläggande av centralanstalten till Lärbro eliminera den reserv vid mobilisering och under beredskapsförhållanden, som den nuvarande anläggningen utgör.

Utredningen har efter övertvägande av samtliga på frågan om platsvalet inverkan omständigheter i likhet med militärbefälhavaren kommit till den uppfattningen, att den centrala anläggningen bör förläggas till Visby, varigenom även det planerade samarbetet med landstinget underlättas.

Till grund för bedömning av tvätt- och reparationsbehovet ha uppgifter rörande antalet tjänstgöringsdagar inhämtats från försvarsgrenscheferna. På Gotland stationerade förband skulle enligt dessa uppgifter per normalår enligt 1942 års försvarsordning ha sammanlagt 956,880 tjänstgöringsdagar. Med utgångspunkt från ett vattentvättbehov motsvarande 0.3 kilogram per tjänstgö-

ringsdag skulle anläggningen sålunda behöva ha en årskapacitet av $(0.3 \times 956,880 =)$ 287,064 eller i runt tal 300,000 kilogram. Då emellertid driften vid en tvättanstalt av denna jämförelsevis ringa omfattning skulle bli ekonomiskt mindre gynnsam, har utredningen undersökt möjligheterna till samarbete med andra myndigheter med behov av vattentvätt i syfte att erhålla underlag för en större omsättning, varvid kostnaderna per kilogram tvättgods skulle kunna nedbringas. Det har därvid visat sig, framhåller utredningen, att önskemål om sådant samarbete föreligger från landstingets sida i fråga om dess sjukvårdsinrättningar. De årliga tvättgodsmängderna vid sjukvårdsinrättningarna ha uppgivits motsvara omkring 180,000 kilogram. Av sanitära skäl har emellertid utredningen ansett, att epidemisjukhusets tvätt icke bör utföras vid den centrala anstalten. Inrymmandet av de övriga sjukvårdsinrättningarnas behov i den centrala tvättanstalten skulle då innebära, att kapaciteten borde utökas med 150,000 kilogram per år. Därmed skulle den centrala anläggningen erhålla en total årskapacitet av 450,000 kilogram. Tvättkostnaden per kilogram tvättgods skulle enligt verkställda beräkningar bli omkring 4 öre lägre än vid en anläggning, där endast det militära tvättbehovet skulle tillgodoses. På grund härav har utredningen förordat samarbete med landstinget på angivet sätt. — Behovet av kemisk tvätt har beräknats till en sjundedel av vattentvätten eller omkring 45,000 kilogram per år. För skradderireparationer skulle erfordras en arbetsgrupp med en kapacitet av 250 kilogram per dag, som omväxlande komme att reparera uniformer och vattentvättgods. Härvid har räknats med en överdimensionering av minst 30 procent. Vidare skulle erfordras en arbetsgrupp för strumpstopning med en avverkningsförmåga av 250 par strumpor per dag. Utrymme har beräknats för ytterligare en arbetsgrupp. För skomakeriverkstaden har avsetts en maskinutrustning med en reparationskapacitet av 80 par skor per dag. Denna beräknas under normala förhållanden bliva utnyttjad till cirka 65 procent, med möjlighet att genom intagning av ytterligare arbetskraft öka reparationskapaciteten med 50 procent.

Erforderlig nybyggnad för den blivande centralanstalten har ansetts böra utföras antingen i betong eller i trä. Utredningen har låtit verkställa en jämförande kostnadsberäkning av ifrågavarande båda byggnadsalternativ. Därvid ha byggnadskostnaderna uppskattats till 199,000 kronor vid byggnadens utförande i betong och till 167,000 kronor vid utförande i trä. Med hänsyn till att ventilationen i tvättavdelningen under alla förhållanden måste anordnas så att fuktutslag på omgivande begränsningsytor undvikas, anser utredningen en träbyggnad ur denna synpunkt fylla rimliga krav på teknisk kvalitet. Livslängden för en dylik byggnad kan beräknas uppgå till 30 à 40 år. Utredningen har i sina kostnads kalkyler räknat med nu nämnda byggnadsalternativ. De totala byggnadskostnaderna ha uppskattats till 287,000 kronor, fördelade på följande poster.

Byggnad med fast inredning, omkring 3,125 kubikmeter efter en kostnad av kronor 53:30 per kubikmeter	kronor 167,000
Utvändiga arbeten (planering, stängsel, kabelgravar, avloppsgrav, dränering)	» 10,000
Lös inredning	» 5,800
Rörledningsarbeten:	
Ventilation	» 9,000
Värmeledning	» 13,000
Ånganläggning	» 34,000
Sanitär inredning	» 10,000
Elektrisk likströmsanläggning ¹⁾	» 22,000
Administrations- och oförutsedda utgifter (6 procent)	» 16,200
	<hr/> Summa kronor 287,000

Nyanskaffningskostnaden för erforderlig maskinutrustning har uppskattats till sammanlagt 103,000 kronor. Vissa maskiner förutsätts kunna övertagas från nuvarande verkstäder och tvättinrättning.

I fråga om personalbehovet anför utredningen.

Såsom chef för den nya centrala anläggningen bör avses en ingenjör med god praktik såsom arbetsledare. Befattningen bör tillsättas på viss tid och inplaceras i lönegraden C 1.

Vid anstalten erfordras för administrationen ett lager- och expeditjonsbiträde (förslagsvis i lönegraden MEo 5), ett kontorsbiträde (lönegraden MEo 4) samt en förman för var och en av tvätt-, skrädderi- och skomakeriavdelningarna. Samtliga förmän synas böra inplaceras i lönegraden MEo 12.

För anstalten erforderligt antal arbetare framgår av följande sammanställning.

	Manliga	Kvinnliga	Summa
Eldare, tillika reparatörer	2	—	2
Vattentvätt	1	13	14
Kemisk tvätt	1	—	1
Skrädderi	—	9	9
Skomakeri	6	—	6
	<hr/> Summa	<hr/> 10	<hr/> 22
			<hr/> 32

Av den personal, som var anställd vid truppförbanden före den 1 september 1939, torde samtliga med undantag för 1 skrädderiförman, 1 skomakeriförman och 5 manliga skräddare kunna utan omskolning beredas arbete i den centrala anläggningen. Av nämnda skräddare torde dessutom varje förband behöva behålla en för utförande av brådskande reparationer på plagg, som icke skola tvättas, påsyning av gradbeteckningar m. m.

Samtliga 4 kvinnliga anställningshavare vid lasarettets tvättinrättning, vilka innehåft sin tjänst längre än 1½ år, torde kunna beredas anställning i den centrala anstalten.

I fråga om bestridande av kostnaderna för den föreslagna centralanläggningen — i det föregående beräknade till sammanlagt

¹⁾ Vid planerad övergång till växelström tillkommer kostnad för del i transformator, omkring 10,000 kronor. Därest anläggningen anses böra förses med egen transformator, medför detta en kostnadsökning av cirka 14,000 kronor.

(287,000 + 103,000 =) 390,000 kronor — har utredningen anført bland annat följande.

Sedan 1939 års lagtima riksdag för kemisk tvättinrättning vid Skaraborgs regemente och Gotlands infanteriregemente för budgetåret 1939/40 anvisat ett reservationsanslag av (44,000 + 72,000 =) 116,000 kronor, har Kungl. Maj:t föreslagit 1939 års urtima riksdag att med disponerandet av nämnda anslagsbelopp tills vidare finge anstå, vilket även vunnit sistnämnda riksdags godkännande. Sedermera medgav Kungl. Maj:t genom brev den 15 augusti 1941, efter därom av arméförvaltningens intendenturdepartement och fortifikationsstyrelse gjord hemställan, att fortifikationsstyrelsen finge för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente och Gotlands infanteriregemente disponera, förutom ovannämnda av 1939 års lagtima riksdag anvisade medel — 116,000 kronor — ytterligare ett belopp av högst 104,000 kronor från det å förskottsstaten för försvarsväsendet under kapitalbudgeten, fonden för förlag till statsverket, uppförda förskottsanslaget: Försvarsberedskapens stärkande i allmänhet (VII: b). Av dessa sammanlagda belopp avsågos för anläggningen vid Skaraborgs regemente (44,000 + 49,000 =) 93,000 kronor och för anläggningen vid Gotlands infanteriregemente (72,000 + 55,000 =) 127,000 kronor.

Vidare hemställde intendenturdepartementet och fortifikationsstyrelsen i skrivelse den 25 februari 1941 om anvisande av 170,000 kronor för uppförande av kemisk tvättinrättning vid Norrlands artilleriregemente.

I anledning av vad sålunda förekommit föreslog Kungl. Maj:t i proposition nr 2 till 1942 års riksdag, att för täckande av de enligt beslutet den 15 augusti 1941 förskottsvis bestridda utgifterna för anläggningarna vid Skaraborgs regemente och Gotlands infanteriregemente samt för bestridande av de med uppförande av den till Norrlands artilleriregemente planerade tvättinrättningen förenade kostnaderna ett reservationsanslag om tillhoppa (104,000 + 170,000 =) 274,000 kronor måtte anvisas å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42. Detta blev även riksdagens beslut, varefter Kungl. Maj:t genom brev den 27 februari 1942 uppdrog åt intendenturdepartementet och fortifikationsstyrelsen att inkomma med förslag i fråga om disponerandet av det för tvättinrättning vid Norrlands artilleriregemente avsedda anslaget om 170,000 kronor.

I anledning härav hemställde intendenturdepartementet och fortifikationsstyrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 maj 1942 på anförda skäl dels att med uppförande av nya kemiska tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente och Norrlands artilleriregemente finge tills vidare anstå, dels ock att för bestridande av kostnader för om- och tillbyggnad av den vid Gotlands infanteriregemente befintliga tvättinrättningen finge tagas i anspråk, förutom av riksdagen för kemisk tvättinrättning vid regementet anvisade medel utgörande (72,000 + 55,000 =) 127,000 kronor, jämväl av de för sådan tvättinrättning vid Skaraborgs regemente anvisade medlen — utgörande (44,000 + 49,000 =) 93,000 kronor — ett belopp av (190,000 — 127,000 =) 63,000 kronor.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår uppgå de av riksdagen anvisade medlen för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente till sammanlagt (116,000 + 104,000 + 170,000 =) 390,000 kronor. Utredningen förutsätter, att ifrågavarande anslagsmedel få tagas i anspråk för bestridande av kostnaderna för uppförande i enlighet med utredningens i det föregående framlagda förslag av central tvätt- och reparationsanstalt i Visby.

I fråga om valet av plats för Gotlandsanläggningen ha arméförvaltningens intendentur- och civila departement samt marinförvaltningen tillstyrkt,

att anstalten förlägges till Visby. Marinförvaltningen har jämväl i övriga delar lämnat förslaget utan erinran. I sitt yttrande över utredningens principbetänkande har ämbetsverket dock anfört.

Vid Gotlands kustartilleriförsvår håller en mindre tvättinrättning på att inredas i Fårösund i en under uppförande varande byggnad, avsedd för badinrättning m. m. Även om en central anstalt tillkommer på Gotland, bör tvättanstalten i Fårösund bibehållas, enär den, i händelse av driftsavbrott vid eller skada på den centrala anläggningen, utgör en värdefull reservtillgång. Någon enskild tvättinrättning av betydighet finnes nämligen icke på Gotland.

Förslaget att landstingets sjukhustvätt skulle behandlas vid anstalten har föranlett *intendentur- och civila departementen* till det uttalandet, att utredningen vid förslagets utformande och kostnads kalkylernas uppgörande icke syntes ha tagit tillbörlig hänsyn till att den sålunda tillförda tvättgodsmängden till stor del hade en helt annan karaktär än det militära tvättgodset. Detta kunde beräknas medföra större personalbehov och ökade kostnader. Departementen ifrågasatte därför lämpligheten av att på föreslaget sätt utöka tvättgodset med persedlar från landstinget. I varje fall borde innan så skedde närmare kostnadsberäkningar komma till utförande. *Gotlands läns landstings förvaltningsutskott* har i princip förordat, att ett samarbete i av utredningen föreslagna riktning kommer till stånd mellan landstinget och de militära myndigheterna. Utskottet har emellertid icke ansett sig kunna avgiva något bestämt utlåtande över förslaget, enär utskottet ej kunnat bedöma de ekonomiska konsekvenserna för landstinget. Sålunda har utskottet funnit driftskostnadsfrågan m. m. böra klarläggas. Då det syntes utskottet önskvärt, att frågans lösning ej fördröjes, har utskottet förordat, att direkta förhandlingar upptagas mellan landstinget och kronan.

Av utredningen föreslagna planläggning av anstalten har givit *intendentur- och civila departementen* anledning till vissa erinringar.

Beträffande personalbehovet ha *departementen* ansett, att den föreslagna anstalten vore av en sådan storleksordning, att såsom chef borde kunna avses en verkmästare i lönegraden MEo 18. *Allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd* ha i fråga om löneställningen för anstaltens chef uttalat, att det med hänsyn till den tilltänkta anläggningens relativt begränsade storleksordning ville förefalla, som om en för ändamålet lämplig och fullt kvalificerad arbetskraft borde kunna förvärfvas för en avsevärt lägre kostnad än enligt förslaget. Enligt lönenämndernas uppfattning vore det knappast nödvändigt att för befattningen i fråga avse en person med ingenjörsutbildning. Lönenämnderna finge för sin del föreslå, att befattningen inplacerades i lönegraden MEo 22. *Statskontoret* har likaledes funnit den föreslagna löneställningen för anstaltens chef vara alltför hög. Enligt ämbetsverkets mening bör befattningen hänföras högst till lönegraden MEo 24.

*Departements-
chefen.*

De av utredningen framlagda förslagen om uppförande av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland synas mig i allt väsentligt kunna godtagas.

Vad valet av platser för de blivande anläggningarna beträffar, har detsamma övertvägts i samförstånd med vederbörande militära myndigheter. Under remissbehandlingen ha några erinringar icke framställts mot de ifrågasatta placeringarna. För egen del vill jag ansluta mig till utredningens förslag i detta hänseende. Skulle, vad Stockholmsanläggningen beträffar, före ärendets slutliga avgörande någon mera fördelaktig lösning inom samma kostnadsram som den föreslagna till äventyrs yppa sig, torde Kungl. Maj:t böra äga frihet att besluta efter omständigheterna.

De till grund för utredningens förslag i fråga om anläggningarnas dimensionering liggande beräkningarna ha i stort sett lämnats utan erinran från myndigheternas sida. Vad Gotlandsanläggningen beträffar ha de sakkunniga av driftsekonomska skäl förordat samarbete med Gotlands läns landsting och utgått från att vid anläggningen skall mottagas tvätt från landstingets sjukvårdsinrättningar med undantag för epidemisjukhuset. Landstingets förvaltningsutskott har uppskjutit sitt slutliga ställningstagande till frågan om dylikt samarbete, intill dess genom förhandlingar mellan landstinget och kronan förutsättningarna för samarbetet närmare klarlagts. För egen del vill jag med hänsyn till vad i ärendet anförts av arméförvaltningens intendentur- och civila departement framhålla, att en förutsättning för en dimensionering av denna anläggning med utgångspunkt från att vid densamma skall mottagas även sjukhustvätt måste vara, att denna anordning ur ekonomisk synpunkt är att förordas. Till grund för ett ställningstagande måste därför läggas ytterligare undersökningar rörande de ekonomiska betingelserna. Det är min avsikt att åt de sakkunniga uppdraga att utföra dessa undersökningar liksom även att med landstinget upptaga överläggningar i denna fråga. På Kungl. Maj:t torde få ankomma att med ledning av de resultat, som därvid uppnås, träffa avgörande i ämnet. Vid kostnadsberäkningarna i det följande utgår jag emellertid från att det av utredningen åsyftade samarbetet med landstinget kommer till stånd och räknar alltså tills vidare med att anläggningen gives den av utredningen föreslagna storleken. Vad Stockholmsanläggningen beträffar vill jag — ehuru ställning ännu icke tagits till frågan om uppförande av ett nytt garnisonssjukhus på Järvafältet — icke resa erinran mot att denna tvättanläggning dimensioneras med tanke på att den skall kunna mottaga tvätt även från ett dylikt sjukhus.

I anledning av vad marin- och flygförvaltningarna i ämnet anført vill jag framhålla, att skäl icke synes föreligga att bibehålla de nuvarande tvättinrättningarna i avbidan på erfarenhet av den nya organisationen. Till frågan om fullföljande av den under inredning varande tvättinrättningen i Färösund torde Kungl. Maj:t få taga ställning.

Mot de av utredningen beräknade engångskostnaderna för anstalternas uppförande ha arméförvaltningens intendentur- och civila departement framställt vissa erinringar. Enligt departementens uppfattning böra byggnadskostnaderna, såsom av handlingarna i ärendet framgår, uppskattningsvis höjas med 25 procent såvitt angår anstalterna i Stockholm och Boden. Även verkstadsnämnden har anført vissa erinringar i dessa delar men även ansett vissa kost-

nadsbesparingar möjliga ett ernå genom ändringar i byggnadernas planläggning och utförande. Jag anser mig därför kunna lägga utredningens kostnadskalkyler till grund för anslagsäskande. Vad anläggningarnas planlösning och byggnadstekniska utförande angår, torde sådana ändringar därutinnan kunna vidtagas, som visa sig påkallade och kunna genomföras utan att byggnadskostnadernas storlek därigenom nämnvärt påverkas.

Jag tillstyrker fördenskull, att för ifrågavarande anläggningar beräknas ett belopp av sammanlagt (1,285,000 + 675,000 + 287,000 + 14,000 =) i uppåt avrundat tal 2,270,000 kronor för uppförande av byggnader samt ett belopp av (470,000 + 215,000 + 103,000 =) i uppåt avrundat tal 800,000 kronor för anskaffning av maskiner och annan utrustning. Härvid har jag ansett mig böra försiktigtvis räkna med att Gotlandsanläggningen planeras för övergång till växelström och att den förses med egen transformator.

Såsom av det föregående framgår ha de sakkunniga utgått från att till uppförande av den för Gotland avsedda anläggningen skulle få disponeras vissa av riksdagen för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente anvisade anslagsmedel av tillhoppa 390,000 kronor. Häremot synes i princip icke vara annat att erinra än att ifrågavarande redan anvisade anslagsmedel torde kunna få disponeras för utförande av samtliga de tre nytillkommande centralanläggningarna, vartill riksdagens medgivande bör inhämtas. De återstående byggnadskostnaderna, (2,270,000 — 390,000 =) 1,880,000 kronor, böra bestridas från de investeringsanslag, som i årets statsverksproposition (kapitalbudgeten, bilaga 2, punkterna 1, 6 och 7) föreslagits skola för armén, marinen respektive flygvapnet anvisas för budgetåret 1943/44 till utförande av Vissa byggnadsarbeten m. m. Sistnämnda kostnader torde böra uppdelas mellan ifrågavarande tre anslag i ungefärlig proportion till den omsättning som för var och en av anläggningarna kan anses belöpa på respektive armén, marinen och flygvapnet. På grundval av vissa från de sakkunniga under hand inhämtade uppgifter beräknar jag att av sagda kostnader bör på arméns ifrågavarande anslag falla ett belopp av 1,230,000 kronor, på marinens anslag ett belopp av 400,000 kronor samt på flygvapnets anslag ett belopp av 250,000 kronor.

Skulle det vid anläggningarnas utformande visa sig, att byggnaderna draga större kostnader än sålunda angivits, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att träffa avgörande rörande anläggningarnas utförande, varefter frågan om ytterligare medelsanvisning torde få underställas 1944 års riksdag.

Såsom jag i det föregående anfört ämnar jag senare denna dag föreslå, att ifrågavarande anläggningar för tvätt och annan reparationstjänst skola inordnas under ett affärsdrivande verk, vilket dock avses skola inrättas först från och med budgetåret 1944/45. Den anskaffning av maskiner och annan utrustning, som enligt det föregående bör ske, bör av princip ankomma på nämnda affärsverk och bekostas av detta utan anvisande av särskilt anslag å riksstaten. I avbidan på verkets inrättande torde det emellertid vara erforderligt att uppföra anslag för ändamålet för budgetåret 1943/44. Med tillämpning av samma anordning som i den till årets riksdag avlåtna propositionen nr 163

ifrågasatts beträffande viss maskinanskaffning för ammunitionsfabrikerna förordar jag, att nämnda anslag uppföres å kapitalbudgeten under Fonden för förslag till statsverket, vilket anslag i sinom tid bör tillgodoföras ersättning på sätt i nämnda proposition angivits. I överensstämmelse med vad i det föregående anförts förordar jag, att nämnda anslag bestämmes till 800,000 kronor.

I fråga om personalbehovet vid de tilltänkta anstalterna ha vissa erinringar mot utredningens förslag framkommit under remissbehandlingen.

Utredningen har förutsatt, att cheferna för Stockholms-, Boden- och Gotlandsanläggningarna skola såsom förordnandetjänstemän, tillsatta för viss tid, inplaceras i respektive lönegraderna C 3, C 2 och C 1. Såväl intendentur- och civila departementen som allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd ävensom statskontoret ha emellertid funnit den för sistnämnda befattning föreslagna löneställningen vara alltför hög. Lönenämnderna ha vidare funnit lönegraden C 1 tillräcklig för Bodenanläggningens chef.

För egen del vill jag framhålla att jag vid anmälan av frågan angående organisationen av försvarsväsendets centrala förvaltning kommer att förordar, att cheferna för vissa större fabriksanläggningar, som skola inordnas under det nya affärsdrivande verket — dock ej de förevarande tvätt- och reparationsanstalterna — som regel skola uppföras å C-löneplan samt att alternativa lönegrader skola för dem tillämpas. I fråga om övriga befattningar ämnar jag föreslå, att icke-ordinarie anställning skall tillämpas och att styrelsen för affärsverket skall äga att enligt av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser fastställa antalet icke-ordinarie tjänstemän vid fabrikerna i 20:e och lägre lönegrader. Det sistnämnda bör äga tillämpning jämväl beträffande de förevarande tvätt- och reparationsanstalterna.

Med hänsyn härtill kan jag icke biträda de sakkunnigas föreliggande förslag att de sistnämnda anstalternas chefer skola avlönas enligt C-löneplan utan föreslår, att extra ordinarie anställningsform skall komma till användning. Det lär er få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma de lönegrader, i vilka anstalternas chefer skola placeras, varvid de hörda myndigheternas erinringar böra komma under övervägande.

Även i fråga om löneställningen för personalen i övrigt ha myndigheterna påyrkat vissa jämkningar i förhållande till de sakkunnigas förslag. Då det emellertid vid bifall till det förslag till ny förvaltningsorganisation som senare denna dag framlägges bör ankomma på styrelsen för affärsverket, i vissa fall på Kungl. Maj:t, att träffa avgörande rörande personalens storlek och löneställning, anser jag mig icke heller i dessa delar böra i detta sammanhang närmare ingå på myndigheternas förslag.

Avlönings- och övriga driftkostnader liksom även förutnämnda ersättningar till övertalig personal böra vid inrättande av förutnämnda affärsverk bestridas av detta i enlighet med av Kungl. Maj:t fastställd stat. Särskilda anslag behöva alltså icke för dessa ändamål anvisas. Till frågan om bestridande av ifrågavarande kostnader under budgetåret 1943/44, alltså innan affärsverket kommit till stånd, torde jag få framdeles återkomma.

III. Hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels besluta, att centralisation av underhållstjänsten i fråga om intendenturmateriel skall äga rum enligt i det föregående angivna grunder;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående förordats besluta om avskedsersättning eller årlig ersättning åt personal, som i samband med omorganisationens genomförande entledigas från sin anställning;

dels medgiva, att kostnaderna för uppförande, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i det föregående förordats, av centrala tvätt- och reparationsanstalter i Stockholm och Boden samt på Gotland må bestridas med 390,000 kronor utav av riksdagen för uppförande av tvättinrättningar vid Skaraborgs regemente, Gotlands infanteriregemente och Norrlands artilleriregemente anvisade medel samt med återstoden, 1,880,000 kronor, från de under försvarsväsendets fastighetsfond för budgetåret 1943/44 anvisade investeringsanslagen till Vissa byggnadsarbeten m. m., därav 1,230,000 kronor från det under arméförvaltningens delfond uppförda anslaget, 400,000 kronor från det under marinförvaltningens delfond uppförda anslaget och 250,000 kronor från det under flygförvaltningens delfond uppförda anslaget;

dels ock å kapitalbudgeten under Fonden för förslag till statsverket till *Anskaffning av maskiner och annan utrustning för centrala tvätt- och reparationsanstalter* för budgetåret 1943/44 anvisa ett *reservationsanslag* av 800,000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Vid protokollet:

A. Broberg.